

operis uti debeas. Tria namque sunt hominum genera, quæ dignitate certant. alij namque diuites sunt: alij nobiles, alij virtute præstantes. quæro igitur num difficilis deliberatio sit, qui potissimum à te diligendi sint? Nō arbitror. Nam si diuites opes suas tibi & Reip. vsui futuras esse pollicentur, si bonis artibus student, si pecuniam ad honestatis studium conferunt: cum bonis certè numerandi sunt, & ob eam causam digni iudicandi, qui plurimum tuæ humanitatis obtineant. si verò seclusa virtute & honestate pecuniam ornamentis affeceris, & homines diuites quamuis omni virtute vacui sint, ad tuam familiaritatem aggregaueris; auaritiā ornabis, insolentiam confirmabis, ignauiam sustentabis, pessimumque in Remp. certamen induces. nemo enim ut virtutis laude præcellat, elaborabit: sed ut omnes pecuniæ magnitudine superet, enixè contendet. sic igitur fraus & iniuria dominabitur: honestatis studium interibit; iniquitas & imprudentia Remp. peruertēt; duæq; maximæ Reipub. pestes eam mortifera tabe conficient. Quæ nam illæ sunt? inquires. Diuitiæ quorundam ingentes, aliorū verò mendicitas. vix enim potest quisquam opes suas præter modum augere, quin multi ad inopiam redigantur; quòd enim nimis accrescit vni, de multorum victu detrahitur. sic igitur eueniet, si auaritia fauore tuo confirmata fuerit, ut alij ditissimi sint:

sint: alij in mendicitate versentur. diuitias verò im-
 manes luxus, ignauia, nequitia, fastidium, insolentia,
 alia præterea flagitia innumerabilia consecun-
 tur. extremæ verò inopiæ comes est desperatio; in-
 de verò erumpit amentia, rixa, furtum, latrocinium,
 publici status odium, & reliqua mala, quibus Resp.
 in summum discrimen adducitur. vt autem nullū
 aliud malum inde proueniret, illud certè non me-
 diocre putandum est, quòd in tenui admodū for-
 tuna nemo liber esse potest. Egestas enim eripit mē-
 tem, & deprimit animum, atque seruire compellit.
 Postremo ijs qui sine virtute ditissimi sunt, inopes
 inuident; inopes verò à diuitibus contemnuntur;
 & ita necessariò odium inter illos acerbissimū con-
 citatur; & Resp. in cōtrarias partes distracta, atque
 cōtentionibus dilacerata cōcidit: aut certè facillimè
 externorum hostiū armis opprimitur. si igitur tan-
 tam vim malorū inuehit in Remp. ingens hominū
 quorundā pecunia, cum magna & graui multitudi-
 nis clade coaceruata: quid minus Regis officio cōue-
 nit, quā auaritiæ fauere? auaritiæ autem, is Princeps
 nimis fauebit, apud quem diuites qui probi & ho-
 nesti non sunt, in gratia fuerint. Quod verò ad ho-
 mines nobiles attinet, eorum causa honestior esse vi-
 detur. Nobilitas enim plerumq; è fonte virtutis &
 honestatis emanat. non nego multas familias diui-
 tijs, ad aliquā etiā nobilitatis rationē peruenisse: ve-

ra tamen & germana nobilitas, nō aliūde, quā ex
 virtutis fonte profluxit. illi nāq; primi, qui suæ no-
 bilitatis fundamēta fecerūt, cū essent ignobiles & *iecerunt*
 obscuri: bonis tamen artibus, præstāteq; virtutis in-
 dustria, hoc affecuti sunt, vt clarā stirpem in multa
 secula propagarent. habēt igitur homines nobiles,
 quorū exemplis ad virtutem & gloriā excitari pos-
 sint. si igitur maiorū suorū vestigijs institerint, & in
 studiū verissimæ laudis incubuerint: æquum est vt
 illos in fidem & amicitia tuam recipias, multisque
 opibus & ornamentis augeas. sic enim illorū virtu-
 tem debitis præmijs afficies, & eorum memoriā, à
 quibus generati sunt grata volūtate prosequēris; si
 verò maiorū gloria cōtenti, opes quæ ad illos hære-
 ditate venerūt in nequitia & leuitate cōsumpserint,
 nec vllū virtutis genus in vita coluerint: duplici ra-
 tione nō tantū à familiaritate tua: sed etiā à cōgressū
 prohibēdi sunt. nēpe quòd & se turpitudine cōta-
 minauerint, & claritatē maiorū suorū dedecore ma-
 cularint. quo autē clarius est eorū genus, eò maiore
 odio digni sunt, qui generis sui gloriā magnitudine
 libidinis & impuritatis obscurāt: quādo ne domesti-
 cis quidē exēplis stimulati, sese in aliquod studiū ho-
 nestatis & laudis incitauerint. sūt igitur repellēdi, &
 eijciēdi, & cōtēptione leuitatis & iactationis acerrimè
 coërcēdi. si enim illos quāuis sint ignauissimi,
 tu agratia dignos, eò tātūq; nobiles sūt existimaueris:

ales arrogantiam, corroborabis impudentiam, confirmabis ignauiam atque desidiam, eoq; rem deduces, vt eorum superbiam atque fastidium tolerare non possis. deinde quòd est miserrimum, libertatè tuam hominibus leuibus, superbis, ingratis addixeris. quid enim leuius esse potest eorum temeritate & amentia, qui nominibus tatum inanissimis, sine vlla ratione solidæ, & expressè dignitatis insolescunt? quid superbius illis, qui tatum sibi arrogant, vt omnes qui nobiles non sunt, ita præ se contemnant, vt homines esse non putent? quid ingratius illis, qui quamuis summis afficiantur muneribus & beneficijs, semper tamen fremunt, multo sibi minora præmia delata fuisse, quàm generi atque nomini suo debeantur, sic enim nobilitatis opinione tument, vt omnia præmia virtuti constituta, nomini tantum suo deberi contendant: & cū multa fuerint adepti, multo plura quotidiano propè conuitio flagitent; eueniet igitur, vt cū præmia virtuti proposita, ad inertem nobilitatem transtuleris, fortes & spectatos homines abalienes, & nobilitatem minimè tibi deuincias. Præterea si dum nobilium offensionem metuis, virtutem ignobilium non ornaueris, duas res valdè salutare è Rep. tolles, nempe metum & spem; metus enim honestatis amittendæ nobilitatem stimulat, & in studio dignitatis vigilantem efficit: spes autem honestatis consequendæ homines

fortes

fortes obscuro loco natos mirè sollicitat, & studio virtutis incendit. Ergo si metum hunc nobilibus ademeris; & si spem hanc ignobilibus incideris, utrosq; desides & ignavos efficies. dedecoris enim metu sublato, quis ex omni nobilitate volet cum vitæ periculo, præclarum aliquod facinus obire? spe verò dignitatis erepta, quis erit ex omni plebe, qui pro Reip. salute vitam in summum discrimen iniiciat? Principis autem officium est, ad virtutem omnes incendere: non studium virtutis extinguere; indolem honestatis in quocunque illa viguerit excitare: non certi cuiusdam generis ignaviam novi hominis virtuti præponere; & insitam novitatis indolem, ut satisfacias arrogantia nobilitatis opprimere. nullo igitur modo Remp. virtutis præsidio firmare poteris, nisi nobilibus metum amittendæ nobilitatis incutias; & ignobilibus spem illius adipiscendæ proponas, & ita certamen illud præclarum instituas, quo benè constitutæ Resp. rerum positæ sunt. nihil enim præclarius esse potest ad imperium propagandum, quàm illa plebis & nobilitatis contentio, qua pars utraq; in eo pugnat, ut virtute præcellat. Illud præterea velim Princeps animadverteras, ut diligens pater familias esse nequit, qui suos otio torpere sinit: ita neque Rex officio suo strenuè fungi potest, si otiosis atque negligētibus se benignum præbuerit. Rex autem qui ignavam nobilitatem,

rem, nouorum hominum industriæ præferendâ ar-
 bitratur; industriam frangit, alacritatem debilitat,
 defidiâ ornat, & confirmat ignauiam, & sic tandem
 omnia Reip. præsidia labefactat. Qui hostem feriet
 dicebat Annibal is mihi Carthaginēsis erit. sic dicat
 opus est Rex in omni genere virtutis excellens, Qui
 hostem ferit, is mihi nobilis erit. finge nūc animo
 maximos hostiū exercitus in regni tui fines irrūpe-
 re, tantamq; vastitatē inferre, vt nisi illos vi atq; vir-
 tute represseris, sint tibi oēs regni opes amittēdæ. si
 esset igitur necesse tibi signis collatis cū hostibus di-
 micare, quo præsidio libētius aciem tuā firmares?
 fortiū ne hominum robore, quāuis essent ignobiles
 & rusticani: an mollis & delicatæ nobilitatis elegan-
 tia? non dubiū est, quin libētius & cōfidētius homi-
 nes robustos, & acres, quàm nobiles si essent parum
 fortes, educeres. quid igitur magis absurdū est, quā
 eos quorū virtuti atq; fidei vitam, salutem atque
 dignitatem tuam, in maximo periculo cōmitteres,
 inferiores habere ijs, quorū ignauix & imbecillitati
 diffidis? quid enim aliud hostes tui optarēt, quàm
 vt hoc animo esses, vt fucatæ imaginis inanē splen-
 dorē, claritati & splendori virtutis anteponeres: &
 hominem bellū & venustū, qui principes in maio-
 ribus suis numerare posset, quāuis esset iners & ti-
 midus; ita vt hostis vultū aspicere nō auderet, homi-
 ni forti & industrio præferres? intelligerent enim ea
 ratione

ratione profligari in regno tuo virtutem, & ignaviã in dominatu constitui. id ne igitur fieri vlllo modo patieris, quo simul & regni tui opes infringas, & hostibus lætitię causam afferas, & quoties signa cõ- tuleris, illis necessariò victoriam cum insigni clade tua & ignominia concedas? Præterea libenter ex te audirem, quid malles annales de te ad annos sexcentos prædicare? num quòd te semper præ- bueris hominibus nobilibus, quamuis essent igna- ui & flagitijs omnibus infames obnoxium, & eorũ cupiditatibus obsequentem? an quod nullum ina- ne nobilitatis nomen plus apud te valuerit, quàm egregiæ virtutis ornamentum? dubium certè non est, quin malles memoriæ tradi te nihil vnquam in vita pluris quàm virtutem æstimasse. id igitur nũc fac, quod posteritati commendari, & hominum sempiternæ memoriæ consecrari ardentissimè cu-
 pis. Illud deinde considera, neque iustitiæ æquita- tem pati, nec vllã prudentiæ rationem ferre, vt qui nullã omnino Reip. utilitatẽ afferũt, opibus Reip. saginẽtur; & quod erat fortibus & spectatis homini- bus tribuendũ, ignavis, & otiosis sine vlllo modo tri- buatur. imò vt apes fucos arcẽt, eò quòd fuci neque ceram conficiunt, neq; cellas extruũt, nec eas melle cõplent: sed ipsum mel apiũ labore, cura, & sedulita- te confectũ in tẽperanter absumũt: sic oēs homines desidēs & ignavi, qui tanquã fuci cùm nullã operã

Reipu. nauent, omnes tamen Reip. opes liguriunt
 atque deuorant, à regni finibus expellēdi & eijciēdi
 sunt. si enim boni Principis est, turpe otium & de-
 fidiam non impunitam relinquere: summum certè
 flagitiū erit, ipsam segnitiam muneribus industriæ
 debitis ornare; & si ad officium boni Regis perti-
 net, virtutem remunerare, non mediocre scelus Re-
 gis erit, virtutem negligere; & beneficia quibus vir-
 tus erat afficienda, ad ignauix & dedecoris orna-
 mentum transferre. Quibus autem quæso artibus
 & disciplinis, vel Cyrum, vel Alexandrum, vel Cæ-
 sare, vel alios Imperatores qui regiones innume-
 rabiles armis inuictis peragrarunt, tantum potuisse
 suspicaris: vt nihil esset vel tam natura & arte mu-
 nitum, vel tam firmo præsidio vallatum, quòd non
 armis atque virtute superarent? hac vna certè disci-
 plina, qua virtutis institutio & amplificatio conti-
 netur. non enim diuites qui malis artibus pecunias
 quærebant, & domi congestas habebant, non ho-
 mines opinione nobilitatis inaniter inflatos: sed sa-
 pientes & fortes ornabant, nec vlli generi hominū
 modo in illo vigeret virtus & industria, aditum ad
 honores summos intercludebant. quidquid autem
 erat virtutis ornamentis nudatum, quamuis auro
 & gemmis splenderet, & titulis magnificis ornare-
 tur: despiciebant, & contemnebant, atq; pro nihilo
 putabant. satis diuitē esse putabant, quem virtute
 cumu-

cumulatum esse viderent, & satis nobilem esse censebant, qui factis egregijs notus esset. Cùm igitur multi nobiles, ne nomen maiorum virtute partum aliquo dedecore macularent, multum operę in virtutis studio ponerent: cùm multi rursus ignobiles ad spem dignitatis amplissimę raperentur, eaque de causa virtutis studio flagrarent, necessario eveniebat, vt multi virtute excellentes extarent. minimè igitur mirum erat, cùm Principes illi se multis fortibus & spectatis hominibus stiparent, eos orbē terrarum sub imperium ditionemq; suam subiungere. Hac etiã ingressi via Hispaniæ Principes quorum stirpe procreatus es, res memorabiles in rebus bellicis effecerunt, & Mauros ex Hispaniæ finibus expulerunt, multasque Solis orientis & occidentis oras armis expugnarunt. sed quid Hispaniæ principes memoro: cùm nemo vnquam vel apud Græcos, vel apud Latinos, vel apud barbaras & incultas nationes vir magnus extiterit, qui non virtutem omnibus opibus, & titulis, & generis ornementis: siue in pace, siue in bello prætulerit? Principes enim vsu rerum periti, virtutibus instructi, cupiditate laudis incensi, bonorum consilio firmati, fortium hominũ comitatu circũsepti: quo tandem modo vinci atq; superari potuissent? Si igitur Princeps clarissimè & humanissimè eo quo te istius animi magnitudo vocat intendis; si ad summum & amplissimum decus

eniteris; si vel pacis ornamentis in otio honesto re-
 dundare, vel firmissimis præsijs in bello muniri
 cupis; si maiorū vestigijs ingredi, & optimi Regis
 officio perfungi desideras; non opes ingentes, si vir-
 tute nudatæ fuerint magnificiendas existimes; non
 generis nobilitatem, si fuerit honestatis expers or-
 nandam arbitreris; virtutemque tantum qua nihil
 neque pulchrius, neque iucundius, neq; salutaris
 esse potest amplectere. iure tuo vttere, libertatem re-
 tine, ne vllius inanem fremitum vereare, nullius ho-
 minis arrogantis offensionem pertimescas; fac tuæ
 excellentis indolis atque virtutis indicium. con-
 temne igitur ignauiam, coërce temeritatem, resca
 libidinem, comprime superbiam: nemo sit in toto
 regno vel tam opibus elatus, vel tã nobilitatis opi-
 nione tumidus, qui tibi leges imponat, tantumque
 sibi sumat, vt te à studio ornandæ virtutis abducere
 conetur. in quocūq; igitur hominū genere virtutē
 nitere perspexeris, illud honestandum suscipe. si id
 fuerit ignotum nobilitati; si fuerit egens, locupleta; si
 fuerit humile, in altum gradū dignitatis extolle; &
 factis ostēde, nihil apud te plus valere, quàm splen-
 dorem iustitiæ, quàm animi excelētis altitudinem,
 quàm admirabilem totius decoris & honestatis ele-
 gantiã: & sic tandem fiet, vt hostibus timorem inji-
 cias, ciues ad amorem allicias, omnibus admiratio-
 nem cōmoueas, fortium hominum firmo præsidio
 muniaris,

muniaris, diuina semper ope & auxilio cōfirmeris, gloriaque immortalī circūfluas, nullaq; posteritatis memoria de tua præstante virtute sileat. Hæc me Regi dixisse putate; quod si illi persuasero, vt in hominum delectu nihil virtuti præferendum existimet, illum minimè officio suo defuturum esse confido. Quantam auctoritatem siē apud illum habiturus, inquit, M. si ad illum orationis istius vim & ornatum contuleris, augurari non possum. hoc planè scio, me tuis argumentis adduci, vt credam, omne status regij tuendi & conseruandi præsidium esse in bonorum studio, consuetudine, & familiaritate ponendum. Quod inquam magnum adiumentum bonorum hominum familiaritas Regibus afferat, recte iudicas: quòd verò omne Regis præsidium in ea collocas, falleris quidem meo iudicio. sunt enim alia multo maiora & firmiora, vt statim videbimus. sed prius pauca quædam de fructu, quem Reges ex bonorum consuetudine percipiunt dicenda sunt. Primū quidē ea regibus plurimum dignitatis adiungit. vt enim vix quidquā est, quod maiore labem & maculā dedecoris inurat regibus, quàm improborū familiaritas: ita cōsequens est, vt bonorū cōuictus, illis multū dignitatis afferat. talem enim opinionē de principum moribus & vita recipiūt homines: quales sunt eorū mores, quorum familiaritate eos implicatos animaduertunt.

deinde prudentia, prudentium consuetudine non paratur solum; sed etiam augetur. rectè Theognis.

Recti recta monent, prauos si audiueris, illi

Quidquid habes mentis, fraudibus eripient.

accedit animus magnus, atque rei benegerendæ, fiducia. intelligit enim Princeps qui bonos atque sapientes viros ad suum nomen adiunxit, eos quibus suam salutem atque dignitatem credidit: neque temeritate labi, neque metu frangi, neque perfidia corrumpi vlllo modo posse. nec illud mediocre subsidium putandū est, quod ij Principes qui bonis hominibus vtuntur, partim eorum exemplo, partim etiam verecundia facilius libidines suas tenent, & modestiæ atque temperatiæ dulcedine capiuntur. Postremò Princeps ille, qui sibi bonos studio atque beneuolentia deuincit, illa iucunditate perfruitur, quam plerique principes sentire non possunt. quid enim est in vita amico fideli dulcius? quid ad fructum melius? quid ad securitatem munitius? hoc autem tanto bono carent omnes fermè Principes. ita verò fit vt ij, qui maximè fidelibus amicitijs firmandi atque fulciendi sunt, nullum fidelem amicū habeant. quod quidem duplici ratione contingit: vna est quòd amicitia, iuris quadam æquabilitate, & pari atque simili vitæ ratione continetur; Regis autem maiestas & amplitudo sublimior est, quàm vt quisquam ad illius æqualitatem & similitudinē
aspi-

aspirare queat: altera, quòd Reges non omnem curam & sollicitudinem ad bonos viros eligendos cõferunt: sed eos tantum qui se simulato officio inferunt & intrudunt, in familiaritatem recipiunt. Primum impedimentum modestia & humanitate, secundum prudentia atque delectu tolli potest. non quidem fas est aliquem Regi dignitate exæquari, illud tamen præstat Regis humanitas atque modestia, vt in priuato saltem colloquio, & in secretorum cõmunionem, eos quos videt esse sapientia atq; fide præstantes, secum exæquari patiatur; neque se illis anteponat, quos regia virtute præditos animaduertit. similiter etiam principes sapientes non eos qui se venditant & ficta sedulitate simulataque virtutis specie se regibus insinuant: sed eos qui verè virtutis opibus florètes, & ab omni leuitate & ostentatione remoti sunt, secum beneuolentia & amore coniungunt. quòd qui faciunt neque prodi, neque deserui, neque in fraudem induci possunt. cùm enim beneficia sua apud homines gratos, & memores, & fide atque virtute præstantes habeant collocata; fieri non potest, vt non eorum fide, virtute, cura, studio, vigilantia sepiantur; & in omni graui casu, & in omni fortunæ iniuria, non eorum opes, atque adeò vitam pro suo statu in discrimen offerri perspiciant. Hac igitur ratione Princeps qui statum suum hominum excellentium fidelitate cõmunic-

rit, in illorum virtute conquiescet; illorum opibus cum opus ita fuerit perinde vtetur atque suis; consilia sua cum illis libentissimè cōmunicabit; in illis deniq; ponet laboris totius alleuamentum, honestissimum pacis ornamentum, firmissimum belli subsidium, summam in secunda fortuna iucunditatem, tutissimum in aduersa perfugium: ita vt non solum Regis dignitas, sed animi etiam securitas & oblectamentum, in amicorum sapientia, & virtute, & fide consistat. Ex quo sequitur non esse principis opes tam in auro & argento, & in gemmis, & in vctigalibus immensis, & imperio latissimè propagato; quàm in hominum honestissimorum amicitia collocandas. vt enim Dion ad Dionysium scribens ait, Nō videmus in tragædijs Principes argenti inopia: sed amicorum penuria concidi. nemo enim eorum conqueritur, quod egestate compulsus in coniuratorū manus inciderit: sed quid dicit? Orbatus amicis ah miser fœdè interimor. Apud Persas olim quidam Regis oculi nominabantur, alij verò aures, alij postremò amici, quo quidē nomine illæ etiam oculorum, & aurium functiones facillimè cōtinentur. sic autē fit vt Rex qui fidelibus amicis stipatus est, multis oculis omnia quæ sunt illi speculanda atque animaduertenda prospiciat; multis item auribus, omnia quæ sunt audienda cognoscat: ita vt labi & errare minimè possit. Princeps igitur qui hoc sapiē-

ter animaduernerit, multos homines virtute & honestate claros, secum sancto & inuiolabili amicitiae foedere coniunget: imprimis verò eos qui sapientiae studet, ad suam familiaritatem aggregabit. Sapientium namque familiaritas Principes sapientes efficit. cum sapientes nomino viros etiam singulari studio, certae religionis astrictos intelligo. genus enim philosophiae colunt grauissimum atque sanctissimum. ut igitur olim Reges dum res Iudaeorum vigebant, sibi in consilium Prophetas adhibebant: sic Christiani Principes quorum nomen est immortalis memoriae, propter egregia facinora consecratum, viros huiusmodi, quos nomine sapientiae & religionis excellere sentiebant, in rebus difficilissimis consulebant; maxime verò cum diuinum auxilium erat ardentius implorandum; illorum autem monitis & consiliis fuere in maximis periculis adiuti. sed in omnium qui student philosophiae delectu, singularis sapientia flagitatur. cauendum enim est ne Princeps eos qui falso sapientiae nomine gloriatur, cum bonis inconsiderate coniungat. improbi namque homines, quo magis disciplinis omnibus instructi fuerint; eò erunt in adulandi artificio callidiores, & maiore Reip. perniciem importabunt. Si autem omnes qui genere claro & clara virtutis indole praediti sunt, sese studio sapientiae dedidissent: multò certè melius pro parte sua Reip. consuluisset, quam nunc consulunt, cum otio atque delisij indolem suam corruptam, animique vires elidi

permit-

permittunt. cùm verò multi non eundem animum
 & studium ad philosophiam conferant, mirum nò
 est, esse quamplurimos ex illis Reip. parum saluta-
 res. sunt igitur illi qui recto & simplici animo phi-
 losophiæ student, ab ijs qui fraudulenter & mali-
 tiosè sapientiæ laudem aucupantur, diligentissimè
 secernendi, & illud argumentum quo tu, T. ute-
 baris non tam verbis, quàm re ipsa diluendum.
 Quod nam? inquit ille. Illud inquam, quo asse-
 rebas omnes philosophos aut rebus publicis inuti-
 les, aut pestiferos extitisse. quod quidem tibi fa-
 cile concedam. Cur igitur, inquit, philosophiam
 laudas, cum philosophos crimine & culpa non
 liberes? Quia inquam regis sapientia perfici po-
 test, vt neque boni inutiles sint, neq; mali pestiferi.
 Hoc inquit, ex te libèter audierim, qua ratione fieri
 possit. Audi igitur, inquam. primum quidem boni
 qui verè & ingenuè philosophantur, pestiferi esse nò
 possunt. inutiles si sunt, non sua culpa inutiles sunt:
 sed illorum stultitia qui eorū sapientia vti nesciūt.
 vt enim nò est hominis opulèti mēdicare: ita neq;
 sapientis ad principum fores assidere. & quēadmo-
 dum non est boni medici, se cùm non est vocatus
 intrudere: sed ægroti prudentis, medicos sapientes
 accersere, qui sibi salutarem medicinam adhibeant:
 ita neque sapientis hominis officium est ostentare
 disciplinam, & multis allegationibus gratiam prin-
 cipis

cipis expugnare: sed principis Prudentis officium est, hominem sapientem cogere ut secum perpetuo sit, ut illius monitis & exemplis ad regis officium facilius instrui possit. Sapiens enim nullius eget cum paruo contentus esse possit, neque summas diuitias in augendis opibus: sed in ressecanda cupiditate constituit. otio frui cupit, ut eximiam voluptatem ex naturæ contemplatione percipiat. non igitur ingenium venditat, neque se multis negotijs implicitum videre cupit, nec omnes vitæ rationes eo confert, ut regis gratiam acquirat. cum igitur neque Princeps, neque quisquam eorum qui principi familiares sunt, tam sapiens sit, ut illum inuitum etiam & recusantem extrahat, atque in principis domo versari cogat: caret tunc Resp. utilitate, quam ex illius sapientia consequi facillimè potuisset. Còtrà verò qui scientiam ostentant, & scelera sua falso sapientiæ nomine contegunt, ubi primum in gratiã regis irreperint, & autoritatem suam apud illum constituerint, pestem mihi credite rebus communibus machinabuntur: tantoque grauius malum quàm reliqui adultores Rebus pub. afferent, quãto perniciosius est scelus instructum & armatum, quàm inerme atque planè nudum. Liberalis enim eruditio & humanitatis studia sunt arma & instrumeta quædam ad salutem data, quibus improbi homines ad pestem atque perniciem abutuntur. ut igitur

tur benè moratus homo, si fuerit liberalibus disciplinis instructus, multò facilius Remp. iuuare poterit, quàm si omni doctrina caruisset: ita qui flagitijs coòpertus est, si fuerit eruditus, & singulari dicendi ratione limatus, multo maiorem perniciem afferet, quàm si scelus omni eruditione nudatum in res còmunes inuexisset. rectissimè igitur Rebuspu. còsulet, qui perfecerit vt Philosophi qui erant inutiles, magnas Reip. utilitates afferant: qui autem Reip. pestem comparant, ne Reip. nocere possint. Quomodo inquis hoc assequemur? Facillima ratio est; si enim qui multum in Rep. possunt, hoc sophistarum genus, falsa sapientiæ opinione tumidũ, & auaritia flagrans, à Regis familiaritate repulerint; & homines qui veræ sapientiæ dediti sunt, ad Regis familiaritatem perduxerint; eueniet, vt sapiètes salutem dare possint: sophistæ perniciem afferre nõ possint. Sed dicetis fortassè, quomodo tandem fallax sapientiæ nomen, à vera sapientia internoscere licebit? Nihil erit facilius; iactatio enim, & leuitas, & arrogantia, & pecuniæ studium, & animus abiectus atq; demissus, & reliqua deinde flagitia, quæ nullo modo diu cèlari & occultari possunt: facile declarant, quàm sit à veræ sapientiæ splédore remotus is, qui sibi sapientiã inaniter & insolenter assumit. nihil enim tumidum & inflatũ, nihil sordidũ & abiectum, nihil flagitio & scelere corruptum,

cum

cum vera sapientia simul habitare poterit. Multa quidem de bonorum hominum præsidio, quo regis status muniendus est differuimus; nunc consequens est ut de literarum cognitione, atque de philosophiæ studio aliqua etiam dicamus. si igitur hominum qui nunc viuunt sapientia & consilio, Regis status fulciendus est: multò certè magis eorum, qui vita iam functi sunt consilio & autoritate, Principes omnes qui munus suum tueri cum laude uoluerunt, instruendi sunt. Primum quidem quia illi quorum scripta extant, omnes ferme fuerunt summo ingenio, summa doctrina, summaq; eloquentia præditi. vix enim fieri poterat, ut monimentum aliquod illius eruditissimè antiquitatis, ad nostra usq; tempora permaneret: nisi fuisset diuino quodam ingenio excogitatum, summa singulariq; industria elaboratum, & admirabili eloquentia perpolitum. quæ enim tanto acumine & vigilantia perfecta nõ sunt, cum in aliorum splendore incurrunt, protinus euanescent. Deinde quod ea quæ literis mandarunt, non suo tantum ingenio pepererunt: sed antiquissimorum hominum scriptis adiuti, & multis etiam rerum euentis edocti, & usu longissimo vitæ confirmati: ea quæ uiderunt esse magnas utilitates rebus humanis allatura, posteritati consecrarunt. adde quod illi homines ingenio atq; doctrina præcellentes, nõ quidquid illis in mentem subito veniret: sed quòd lentè
& fasti-

& fastidiosè probarent, & diu comprimerent, &
 sæpè corrigerent, & summo studio limarent in lu-
 cem edendum esse putauerunt. tum illi qui iam ex
 hac vita excefferunt, inuidia, & obtrectatione, &
 odio, & cupiditate, & reliquis motibus animi ca-
 rent; neque rem suam augere student, neque prin-
 cipum offensionem metuunt: ita vt illorum decreta
 & consilia suspecta esse non possint. Postremò id
 quòd est antiquitate confirmatum, habet quandã
 religionem, quàm violare à plerisque nefas existi-
 matur. si igitur illum qui ingenij sui confidentia,
 ita subnixus ambulat, vt nullius sapientis consiliũ
 accipiat, nullius monitis atque præscriptis obtem-
 peret, temerarium & insanum meritò iudicamus:
 quo satis digno nomine temeritatem illius notabi-
 mus, qui illorum monita, instituta, præscripta ne-
 gligit? qui temporibus eruditissimis & florentissi-
 mis, inter omnes qui multum ingenio & prudentia
 valebant excellentes extitere? optimoq; animo &
 singulari diligentia, se ad scribendum contulere:
 neq; quidquam literis, & admirabili artificio per-
 secuti sunt; nisi quod esset ad ingenij cultum aptis-
 simum, & ad instituta vitę clarissimum; & ad Reip.
 securitatem firmissimum? & si reliqui qui Philoso-
 phiam colere possunt, illiusq; fructum & utilitatem
 contemnunt, mentis expertes habēdi sunt: quid de
 Regibus statuendum est, quorum opes sunt am-
 plissimę,

plissimè ad quas moderandas sapientia nō mediocris: sed præstans & eximia flagitatur, cū consilia sapientium, quæ monimentis elegantissimis continentur, aut ignauia impediti, aut amentia cæcati aspernātur atque repudiant? si enim sapientes nōdum sunt, sapientia illis parāda est, aliter enim sibi commissum munus obire non poterunt: si iam sapientiam affecuti sunt, ea certè non modò summo studio retinenda: sed etiam augenda & cumulanda est. si enim in rebus omnibus, ea quæ bona esse iudicamus, nō solum nobis parari, sed indies augeri, & amplificari vehementer expetimus; cur modum vllum rei omnium pulcherrimæ atque maximè saluari statuemus? quid enim sapientia clarius, quid magnificentius, quid iucundius, quid salutaris, quid Regis officio conuenientius fingi & excogitari potest? Qui enim nature rationes, & rerum initia, & causas perscrutatus inspexerit, & cœli constantiam, & pulchritudinem, & siderum fulgorem, & orbiū cœlestium conuersiones, & totius mundi conuenientiam, & utilitatem notauerit: & quanta solertia omnia designata & constituta sint, & quàm arctè inter se fœderis naturalis vinculo colligata permaneant, contemplatus fuerit: non solum summam voluptatem ex tantarum rerum cognitione percipiet, verum etiam omni Regia virtute cumulari poterit. facile namq; ea quæ libenter aspicimus imi-

tamur: & ad illorum nos similitudinem studio & voluntate conferimus. qui igitur mundi magnitudinem intuetur, & infinitas cœli atq; terrarum regiones animo peragrat, & æui etiam æternitatem mente considerat, pusillo animo esse non potest, aut rebus exiguo ad eò temporis spatio definitis, miserè conturbari. qui verò mundi ordinem, modum & pulchritudinem totiusq; naturæ concinnitatem perspicit, nullo modo quidquam perturbatū, cōfusum, fœdū, turpe, & flagitiosum aut agere, aut pati poterit, omnemq; turpissimæ cupiditatis immoderationē acerrimè profligabit. qui postremò legem atq; rationē considerat, qua singulæ naturæ partes suis in locis continētur, & quomodo oēs inter se cōsentiunt, & firmo, & stabili amoris fœdere cōiunguntur: ita^u nulla in alienā sedē & locū violēter inuadat, aut alienum munus insolēter vsurpet: imò aliæ alijs stabilitatē dent, & aliarū vicissim opibus innixè fulciātur, nō alienis opibus manus afferet, nec vim vllā ciuib⁹ intētabit, neq; Rēp. vlla iniquitate & iniuria perturbabit: sed iustitiā sanctissimè colet, omneq; vitæ studiū in Reip. salutē conferendū existimabit. Iustitiæ namq; munus est, ciuiū multitudinē in ordinē conuenienter & aptè redigere, singulos homines in officio cōtinere, nemini permittere vt neglecto suo munere alienū appetat, aut vim inferat, aut fraudē machinetur, & omnes deniq; ciues inter se

mutua

mutua caritate & officio deuincire, vt alij opibus aliorum sustententur, & cōiunctis viribus aduersus hostilem impetum muniantur. Naturæ igitur cognitio, & tam admirabilis fabricæ contemplatio, nō solum sapientiam continet: sed etiam ad animi grauitatem & constantiam, ad honestatis & modestiæ rationem, ad iustitiæ moderationem & æquitatem mirabiliter erudit. illam verò philosophiæ partem, quæ humani animi naturam explanat, quæ partes illius solertissimè perspicit, quæ de virtutibus & vitijs acutissimè differit, quæ mores & instituta vitæ persequitur, quæ beatæ vitæ rationem, bonumque illud summum, quo sunt omnia vitæ consilia referenda describit, quis nō videt ad Regis officiū maximè pertinere? Quid de rerū publicarum rectione dicendū est? num ea quæ doctissimi atq; prudētissimi homines scripta reliquere; de rerū publicarū generib⁹; de populi totius regēdi atq; moderādi sapiētia, de artibus & disciplinis quib⁹ imperia ab initio pariūtur, deinde cōseruātur, & amplificātur; de vitijs quibus paulatim labūtur & cōcidūt, atq; tandē intereunt; de remedijs quibus impēdentes vniuersę Reip. calamitates auerti atq; propulsari possūt. hæc inquā, omnia quę homines diuino ingenio præditi, literis mandauerunt, de Reip. administrādæ sciētia: nū baiulis & operarijs tradēda sunt? an potius illis quibus totius Reip. temperandæ atq; conseruandę

officium & munus incumbit? Quid illud? num tan-
 tum onus sine admirabili quadam prudentia susti-
 neri poterit? magna verò prudentia sine magno re-
 rum vsu, & multorum negotiorum assidua tracta-
 tione minimè comparatur; vsus verò in tam bre-
 uis vitæ curriculo magnus esse non potest: ita verò
 fit, vt quamuis homo multis negotijs intersit, ad
 summamque senectutem perueniat, si nihil aliud
 nouit, nisi quod ipse vidit atque transegit, semper
 adolescens, atque pene puer habendus sit. hoc igi-
 tur quod vitæ breuitas negat, literæ cumulatae lar-
 giuntur. Historia namq; quam Cicero testem tem-
 porum, lucem veritatis, vitam memorię, magistram
 vitæ, nuntiam vetustatis appellat; prudentiam non
 vnius ætatis vsu: sed multorum seculorum experi-
 tia comparatam tradit, & ea rerum cognitione le-
 gentes instruit, quàm nemo sine lectione potuisset
 quamuis ad Nestoris annos peruenisset, adipisci.
 totius enim antiquitatis memoriã replicat, infinita
 rerum memorabilium exempla oculis, pene subij-
 cit; casus varios, euentus ancipites, & multas Re-
 rumpub. conuersiones exponit; prudentum consi-
 lia, & fortium hominum præclara facta commemo-
 rat; temeritatis & amentię exitus diros & exitia-
 les enarrat, atque planè demonstrat, quibus artibus
 imperia à paruis initijs excitata, ad summum fasti-
 gium peruenenerint; quibus institutis & legibus
 diu

diu permanferint; quibus deinde vitijs paulatim lapsa sint, atque tandem funditus euerfa corruerint. Quæ igitur disciplina vtilior esse potest? quod studium salutarius, aut magis regibus accommodatū? Princeps igitur qui rerum olim gestarum monumenta legendo cōtriuerit, in similitudinem earum rerum quas quotidie accidere videmus incurret: ita vt facilè cum præteritis præsentia coniungat, & cōiectura ex antegressis causis euentura prouideat. Historijs igitur eruditus multa Reip. perniciofa vitabit; multa rursus salutaria constituet; neque solum vt quamdiu vixerit Remp. incolumè prestet: sed vt in multa secula propagari possit sapiētissimè videbit. Si igitur literæ, & philosophiæ studia tam multa adiumēta Regibus afferunt: quomodo possunt sine maximo Reipu. detrimento ab illis contemni? an non planè liquet, philosophiam verissimæ sapientiæ præcepta continere? an obscurum est maximum munus, sine maxima sapientia administrari non posse? an dubium est, nullum munus in terris esse Regio munere maius? cū igitur in Rege maxima sapientia requiratur, quomodo poterit illud studium cōtemnere, quo sapientia continetur? quod autem maxima sapientia illis valdè necessaria sit, ex hoc facillimè concludi potest: quòd tria sunt quæ in Rege flagitantur, quæ sine summa sapientia obtineri non possunt, nempe Honestas, & Autori-

tas, atque Felicitas. Vt enim subditi imperiū illius qui tenet omnia, libenter atq; fidenter, & diligēter accipiant, tria illis necessaria sunt, amor, & fides, & alacritas. nec enim eorum quos amamus voluntatem negligere, neque consilium eorum quos multum in posterum prouidere suspicamur, aspernari, neque quæ feliciter euentura putamus, negligenter obire possumus: honestas autem amorem conciliat, autoritas fidem facit, opinio felicitatis alacritatem incitat. Cū igitur in ordine recto salus Reip. consistat, ordo verò nullus esse possit, vbi non omnes ciues imperium rectoris libenter accipiunt; & vt omnes libenter imperata conficiant, hæc tria quæ diximus flagitentur: quis non videt omne Regis studium eo conferendū esse, vt multū honestate præcellat, & plurimū autoritate valeat, & vt ab omnibus felix existimetur? de honestate iam diximus, eā complexu & gremio sapiētiae cōtineri. qui enim sapiens est, idē fortis, & moderatus, & iustus est; idē etiā laudibus humanitatis & lenitatis excellit; quæ quantū ad amorē excitandū valeant, est explicatu difficilimum. De autoritate, sine qua imperium cōstare nō potest, etiam disputauimus; imperiū enim multo magis Principis autoritate, quàm potentia stabilitur. cū enim subditi aut vi, aut sponte pareant, & potentia quidem vim inferat, autoritas autem voluntatē ad parendū alliciat & impellat; & qui

qui vi cogitur, in officio diu permanere non possit: relinquitur vt magis necessaria sit Principis autoritas summa, quàm summa potentia. omnis verò autoritas est in opinione sapientiæ constituta; cuncti enim libenter se ad ductum & imperium illius applicant, quem existimant acutè perspicere, quid illis ipsis qui eius consilio & voluntati parent, utilè futurum sit. vt igitur ægroti sapièti medico, vt vectores sapienti nauclero, vt milites sapièti imperetori: sic oēs subditi sapienti Regi obediunt, & quidquid ille præscripserit diligenier execuntur. At inquires hominum multitudinē, in sapientiæ opinione plerumq; falli, & sæpenumero sapientiæ laudē illis tribuere, qui sunt amētissimi. Verū id quidē est, id tamen intelligendū est, sapiètiæ autoritatē mendaciorixam, non esse posse diuturnā; facillimè namq; temeritas falsa sapiètiæ opinione cōmendata, rebus ipsis redarguta cōuincitur: & desipiēs arrogātia manifestò deprehēditur. quòd cū in omnibus artib⁹ manifestū sit, tū in illa omniū clarissima clarè perspicitur; frustra namq; Rex temerarius & insanus, sapiètiæ nomē obtinere conabitur. quotidie enim cogetur, cum magno Reip. detrimēto stultitiam & amentia suā operibus indicare. qui igitur sapientiæ famam vehementer expetit, sapientiam comparet opus est: secus enim stultitiam suam omnibus deridendam exhibebit. cū igitur in autoritate

regum tantum momenti sit, vt sine illa nemo com-
 modè possit imperium gerere; autoritas verò tota
 in sapientia collocanda sit: atque sapiētia maximè
 ex sapientissimorum hominum scriptis, & moni-
 mentis egregijs comparetur, quis est tam auersus à
 ratione, vt hæc præclara studia Regibus parum uti-
 litatis & dignitatis afferre dicat? Vt autem aliquid
 etiam de felicitate dicamus, intelligendum est, feli-
 cem esse illum quem Græci appellant *εὐτυχῆ* is au-
 tem ille est, qui id assequitur quo animus illius in-
 tendit; qui à proposito minimè aberrat; qui rarò
 admodum à cursu quem tenet, abducitur. Quis au-
 tem ille est? Is profectò qui scientiam rei illius tenet
 quam tractat, & in qua cōmodè versari desiderat.
 quis enim sagittarius felix est, nisi qui scienter col-
 lineat, & eum locum quem vult telo configit? quis
 medicus felix est, nisi qui scienter remedia morbis
 accommodat, nec ab artis suæ instituto & præscri-
 ptione recedit? quis imperator felix est, nisi is qui
 tenet disciplinam qua vires hostium frāgat, & suos
 milites alacres & confidentes efficiat, & aciem pru-
 denter instruat, & omnes boni imperatoris artes
 diligenter & studiosè persequitur? quis ita felix gu-
 bernator est, vt nauem sibi commissam in magnis
 tempestatibus tueatur, & saluam, & incolumem in
 portu constituat: nisi qui est nauigādi peritissimus?
 denique ne in singulis rebus insistam, omnis felici-
 tas

tas in quouis genere rerum, in arte & cognitione consistit. summi enim artifices, euentū felicē vt plurimū consequuntur; sapientiæ igitur, non fortunæ est omnis felicitas ascribēda. rectè igitur ille inquit,

Nullum numen abest si sit Prudentia : sed te

Nos facimus Fortuna deam, cœloq; locamus.

ea enim quæ Fortunæ tribuuntur, neque consilio prouidentur, neque frequenter eueniunt: sed rarò, & inopinatò contingunt. nos autem felices eos appellamus, quibus ea quæ sunt optime cogitata prosperè cadunt, raroq; admodum coniectura falluntur. cùm igitur felicitas à sapientia distrahi atq; diuelli nō possit, & omnes pro Regis felicitate vota faciamus: consequens est, vt nihil magis optare debeamus, quàm Regem omnibus sapientiæ opibus affluentem. summa namq; sapientia opus illi est, qui velit summa felicitate potiri. quòd si Regi diuino consilio acciderit, vt singularem sapientiam consequatur, facillimè modestia profligabit incontinentiam, benignitas coërcebit improbitatem; iustitia ressecabit malitiam; vis & fraus omnis compressa silebit; odium, temeritas, & imprudentia, & reliquæ animorum pestes in exilium pellentur; ius & fas, & ciuium inter ciues cōfensio, pacem & otium cū dignitate constituet; & virtus vniuersam Répu. contra omnes hostium conatus armis diuinis armabit; neque solum Rex ipse felix erit: sed omnes

qui imperio illius continentur erunt beatæ vitæ
 participes. omnes enim qui sub Rege sapiēte sunt,
 sapientiæ compotes habendi sunt, nec enim insi-
 pientes appellari possunt, qui spontè & voluntate
 sua sapiētium iussis obtemperant; vniuersa igitur
 Resp. bonis omnibus redundabit. nec enim solum
 erit honestatis opibus florentissima: sed etiam reli-
 quis bonis affluet, quæ ad virtutis & honestatis
 vsum conferuntur. iam enim demonstratum est,
 diuitias & facultates non esse in possessione: sed in
 recto vfu collocandas. ea enim quæ possidentur ab
 hominibus furiosis & insanis, non salutis atque di-
 gnitatis præsidia sunt: sed calamitatis atq; dedeco-
 ris instrumenta. illis igitur tantum bona sunt qui
 intelligunt, qui modum seruant, qui quomodo re-
 bus omnibus vtédum sit ratione percipiunt. Cùm
 igitur omnis felicitatis ratio, in sapientia constituta
 sit; Regi autem hoc propositum esse debeat, vt nõ
 ipse solum felix sit: sed vniuersam Rempu. felicem
 præstet; restat planè, vt nullo modo suum officium
 tueri valeat, nisi sapientia summa præditus fuerit.
 si igitur Regi summa sapientia necessaria est: effici-
 tur, vt oēs artes quibus sapientia cōtinetur, summo
 studio percipere debeat; sic enim & præstanti di-
 gnitate & eximia autoritate, & magna quadam fe-
 licitate præcellet, totumq; regnum facilè modera-
 bitur. Sed dices, maximam temporis partem esse
in

in literarum studio cōsumendam illis, qui ad summum gradū sapientiæ peruenire contendunt. Non ita est; non enim (vt iam diximus cū de liberalibus disciplinis disputarem) oportet Principem diu in illis immorari: sed tantum ex singulis haurire atque delibare, quantum sat sit, & ad ingenij cultum, & ad regiæ disciplinæ facultatem. si enim doctor sapiens (nec enim is qui non fuerit magna eruditione & sapiētia præditus, eum delectum habere poterit) ea selegerit ex vna quaque disciplina quæ sunt vtilissima, & ea quæ selegerit via atque ratione tradiderit, neque inutiles Regi quæstiones inculcauerit, neque incerta pro certis affirmare voluerit; & omnē instituēdi rationē ad regiā disciplinam & facultatē cōtulerit: & Princeps ingenio acri præditus, & intelligendi studio flagrans extiterit, & diligēter ea quæ audierit memoriæ mādauerit: dubium non est, quin intra breue tempus sit ex omni liberali disciplina fructum eximium percepturus.

Viginti annos erat natus Alexander, cū regnare cœpit: at iam eo tempore orbem disciplinarū (quæ Græci *ἡλικιωτικαὶ δὴαιαι* appellant) studio summo confecerat, & ex Aristotele nō ea tantū quæ ad mores, & ad Reip. regēdæ scientiā: sed ea etiā, quæ ad naturæ cognitionē ptinebāt studio flagrāte didicerat. at assiduè in armis exercebatur, & vires corporis saltu & cursu, & palēstra, & venationibꝰ, & vitæ duritia cō-

firma-

firmabat; & sub patre : etiam interdum militabat,
& in pugna Cheroneâ, qua nulla fuit temporibus
illis acrior & periculofior, non mediocre signû vir-
tutis suæ dederat. ex quo intelligi oportet, magis
animum, & ingenium, & diligentiam, & attentionē
ad disciplinas percipiendas requiri : quàm multum
temporis spatium flagitari. quanti autem Philoso-
phiam faceret, illæ literæ declarant quibus expoſtu-
lat cum Aristotele, quòd ea quæ illi de naturæ prin-
cipijs tradiderat, in lucē edidisset. Qua nam inquit,
re alia, reliquis hominibus præstabo, si disciplina
istâ fuerit cum omnibus communicata? malo enim
me rerum altissimarum cognitione, quàm opibus
atque potentia reliquis antecire. Hæc Alexander
negari certè non potest, inuidi animi esse : indignè
pati, sapiētix studia peruulgari. in hoc tamen egre-
giæ laudandus erat, quòd iudicabat, nihil esse ma-
gis regium quàm sapere. in medijs itaq; bellis sæpè
legebat, & intermissa philosophiæ studia relegebat,
& Homeri lectione animum à laboribus recreabat,
& philosophis utebatur, & tempus quod alij Prin-
cipes in aleam cum magno desidiæ, & immodera-
tionis exemplo conferunt : ille, in philosophia con-
sumebat, & hâc vnam voluptatem animo planè re-
gio maximè dignam existimabat; quòd certè decla-
rat animo maximo, & ingenio acutissimo benè at-
que sapienter instituto, nihil esse difficile. Nec hoc
in

in Alexandro tantum : sed in patre illius Philippo, in Pericle, in Epaminonda, & in quâ plurimis Græciæ Principibus perspici potuit, qui sapientiæ studia, cum imperatoria atque ciuili disciplina coniunxerunt. Quòd etiam à Romanis principibus postquam philosophia Romam commigrauit, fuit cum magna gloria, & Reip. salute factitatum : nisi parum utilem Reipu. fuisse Lælium credimus aut Africanum, aut Catonem, aut Principes alios innumerales simul & sapientia, & rerum gestarum gloria florentissimos. Sed inquires, omnes quos nominare possum, mediocriter eruditos fuisse, me autem in Rege non mediocrem sapientiam : sed summam requirere. Verum id quidem est, sed ego summam sapientiam non tam in literis, quàm in literarum fructu ponendam existimo ; omnia namque principum studia, ad vsum conferenda sunt. is igitur sapientior multò est, qui pauciora quidem legit, & ea tamen omnia quæ legit ad officium refert, & vsum rectissimò vitæ confirmat ; quàm is qui totam vitam in legendo sine vtilitate cõsumit. Cum igitur summa Regis sapientia non ostentatione disciplinæ : sed officiorum diligentissima ratione, & publica vtilitate definienda sit ; reliquum est vt Rex mediocriter eruditus, qui ad patriæ salutem eruditionem suam dirigit, sit multò sapientior illo, qui à libris auelli nõ potest, eò tempore quo patria opera illius indiget.

indiget. vt enim medicus sapiens non est qui ætatem in studio medicinæ, sine vtilitate conterit: sed qui salutarem medicinam facit, multosq; in sanitatem restituit: ita sapiens Rex non erit ille, qui sapientiæ disciplinam, sine sapientiæ fructu consecratur: sed qui omnia Reip. vulnera sanat, & ea quæ didicit in publicam vtilitatem confert. Cùm igitur Regem mediocriter eruditum, non tamen mediocri sapientia præditum esse volo, non repugnantia dico; sed id quod facillimè fieri potest. in quo quidem nunquam satis laudare potero multos Lusitanæ Principes, qui temporibus illis incultis, in quibus omnia præclara studia sepulta esse videbatur: multum tamen legebant, quod eorum conciones quas in annales translatas legimus, plenæ philosophorum sententijs facilè declarant. in literis autè sacris summo studio versabantur: ita vt si quid ab illis latinè scribendū esset, eodem planè stilo scriberent. veluti Rex Alphósus primus Regni huius conditor, cuius diuina virtus cum admirabili sapientia coniuncta, meritò est in omni æternitate celebranda. is igitur cùm Scallabim Urbem & situ, & arte munitissimam, & militum multitudine, & vigilum diligētia, & præfectorū vigilantia defensam: centum & viginti tantum hominibus fortissimis stipatus, nocte vna cepisset: & Urbis situm, & regionis fertilitatem, & expugnationem illam non incommodè

literis

literis latinis complexus est: ita tamen ut appareat illum ex Sanctis literis non viuendi tantum disciplinam, sed dicendi etiam stilum, & rationem percipisse. Post illius autem mortem vsque ad Dionysij Regis tempora viguit latinarum literarum studium, quantum illa ætas rudis, & impolita, & continuis bellis exercita ferre potuit: ita ut nullum monumentum illius temporis extet, quod non pure, & dilucide, & ut nihil aliud dicam latinè scriptum sit. inuasit deinde barbaries, & præstinam linguæ latinæ pueritatem, fœdè contaminauit: non ita tamen ut studium illius in principibus extingueret. nan Odoardus Rex, Ioannis hoc nomine primi filius, non solum literis valdè deditus fuit: sed librum etiam de regni moderatione scriptum reliquit. fratrem autem illius Petrum constat eruditum fuisse, & Henricum etiam illum, qui primus ignotas insulas explorauit, viamque aperuit, qua nostræ classēs in Indiam & in omnes Solis orientis regiones penetrare possent. Ij omnes cum essent in armis enutriti, non tamen artes ingenuas, & maximas disciplinas neglexerunt: sed multum operæ & studij in illis posuerunt. non enim tunc alea, non libido, non ignauia, non desidia, non mollities, non desperatio illorum animos impediēbat, quominus ingenium excolerent: quantum igitur temporis illis à regni procuratione vacabat, tantum in studijs artium
maxi-

maximarum consumebant. intelligebāt enim omnem hominis liberalis & ingenui cultū, virtutibus & scientia contineri. mens enim quæ in animo dominatur, disciplinis instruenda est; reliquæ partes animi virtutibus ornandæ sunt, vt possimus officio atque munere nostro perfungi. Omnes enim & ad intelligendum & agendum nati sumus: ita vt nihil sit magis humanæ naturæ consentaneum, quàm rerum multarum scientia, & virtutum omnium disciplina, qua simul & alta suspicere, & ea quæ pulchra esse videmus laudabiliter exequamur. Hoc intelligentes illi nostri Principes quos memorauī, & multi quos causa breuitatis omisi, cū essent militaris virtutis gloria præstantissimi, non mediocre tamen studium in disciplinas artium maximarum contulerunt, & operam etiam dederunt vt nobilitatem artibus præclaris instituerent. vbi sunt igitur ij qui dicunt maiores nostros nullum omnino literarum cultum habuisse? nec enim si quidam nobiles, nomine nobilitatis inflati, & tarditate, aut stupiditate potius mentis oppressi, nullas literas attigerunt, id vitium continuo ad reliquos transferri debet: cū bona eorum pars fuerit studio bonarū disciplinarum acriter incensa. Sed vt iam huic parti finem imponamus, cū constet in Principe summam sapientiam requiri, hæc autem sapientia plurimum literis adiuuetur; nemini dubium esse potest,

test, quin Princeps ille, qui velit amplissimi nominis gloria florere, & ad summorum hominum, qui immortalitati, egregijs monimētis consecrati sunt, laudes aspirare: sit & literis, & philosophia, & omnibus summis artibus ornandus & instruendus. Nunc ad illud tertium præsidium omnium firmissimum, atque munitissimum, quod in Religionis cultu positum est, tandem veniamus. vt igitur hinc initium sumamus, omnibus ^{rationibus} (quantumuis feræ & immanes illæ sint, & à Christianæ religionis sacris abhorrentes) insitum est, esse quoddam sempiternum numen, immensa sapientia atq; potestate præditum, cuius vi, consilio, voluntate omnia quæ super subterq; sunt moueantur atque gubernentur. id igitur quod antiquissimi poëtæ prædicant, est omnibus valdè persuasum, imperia ope diuina fundari, & augeri, & ea quæ iam sunt opibus summis amplificata deleri, vt appareat, eiusdem rectoris atque moderatoris esse, virtutis industriam imperij ornamentis afficere: & superbiam potentia & imperio sublatam de omni statu deturbare. cùm igitur sibi, & nature operibus admoniti, & patrijs disciplinis instituti persuaderent, res humanas diuina mente gubernari: consequens erat vt crederent, illius numen esse bonis propitium, improbis autem & sceleratis infensum. idcirco homines ingenio præcellentes, qui primi dispersam atq;

dissipatam in syluis multitudinem in vnum locum compulerūt, vt eam à vitæ feritate ad humanitatis cultum traducerent, cū leges atq; iura describerēt, omne iuris fundamentum in religione collocarūt. inepta quidem illa fuit plerisq; in locis, & male cōstituta religio. Quis negat? In hoc tamen laudandi sunt, quòd tolerabilius esse crediderunt, quamuis speciem religionis asciscere, quàm omnem religionem aspernari. qui enim religionem aliquam habet, quamuis ea minimè sapienter instituta sit, credit saltem, omnia esse diuino sensu, & mente completa, & res humanas à Deo animaduerti, illiusque munere & beneficentia hominum vitam sustētari. hoc autem qui secum habet animo constitutum, Dei metu fidem colit, iusiurandum seruat, ius humanæ societatis violare non audet, à flagitio & scelere sæpenumero reuocatur: ita vt facillimè publico iure deuincirē, & imperio legitimo contineri possit. at qui nullam religionē colit, & omnes sanctitates irridet, neq; fidem seruat, nec humanitatē retinet, nec vllō iure coërceri potest: sed quantum in illo est omnem societatem humanam dirimit, & statum Reip. intemperantia sua peruertit; frustra enim leges sanciantur, vbi numē cœleste cōtemnitur. vbi enim primùm spes celandi & occultādi sceleris homini impio proposita fuerit, quod fieri sæpe cōtingit, nullū erit tam immane facinus quod non

aggre-

aggrediatur. Iure igitur primi Urbium conditores Reip. fundamentum in Religione ponebāt, & eos quos religione minimè astrictos animaduvertebant, aut morte, aut exilio multabant. nec enim illam Remp. felicè fore statuebant, in qua homines impij & scelerati, & communibus rebus infesti, impune possent pestilenti contagione ciues inficere; & iram numinis metuebāt, si religionis hosti parcerent. Cū verò religio in omniū animis insideret, tūm Reges nihil tam regium esse putabant, quàm religionis sanctimoniā. primū enim existimabant regendū munus esse diuinū, neq; sine sempiterni regis auxilio & numine administrari posse. deinde plurimū ad autoritatem suam constituendā pertinere credebāt, intelligi ab hominibus se Dei amicos esse, neq; sine illius mēte imperium gubernare. postremò ad hostium metū nihil vtilius esse censebant illa opinione, qua crederetur ab hominibus se diuino præsidio custodiri. id autem effecit vt priscis temporibus, qui Reges erant, simul & Sacerdotes essent; arbitrabantur enim eiusdem muneris esse, numen diuinum hominibus placare, & homines cum Deo iustitiæ & pietatis studio coniungere. vt enim hic nihil de Melchisedecho, de Iobo & de viris alijs sanctissimis dicam, quos constat & Reges & Sacerdotes simul extitisse, apud Ægyptios & alias nationes quamplurimas, moribus & diuturna consue-

tudine receptum fuit, vt Reges sacris præessent, summoq; sacerdotio fungerentur. Reges verò Hebræorum quãuis diuinæ legis instituto, fuisset illis cum sacerdotibus officium dispertitum: nec enim fieri poterat vt idem homo vtriq; officio satisfaceret, multa tamen religionis munera tuebantur; ita vt viderentur quodammodo in sacerdotij societatem conuocati. Reges etiam Græci, qui nullam cognitionem diuinæ legis habebant, sacra procurabant, & religiones expiabant, sacerdotum officium & munus obibant. Cùm verò progressu temporis vt Reip. ratio flagitabat, plures sacerdotes crearentur, multa tamen sacra regibus reseruata sunt, quæ nefas erat ab alio confici. Itaq; Reges Lacedæmonij, Messenij, Argiui, Athenienses & alij præterea multi, quamuis alios sacerdotes haberent, ipsi tamen certas hostias per se, patrijs institutis & legibus immolabant. vnde factum est Athenis post Codri mortem, cùm Athenienses propter recetem memoriam optimi principis alium Regem habere nollent, & vim & potentiã regis de Rep. tollerent, Regis tamen nomen religionis gratia retinerent. ex illis enim nouem principibus, qui singulis annis creabantur, vnus Rex appellabatur, qui præter alia religionis munera quibus erat præpositus, in eos qui religionem violabant inquirebat, & impietate in deos patrios seuerissimè vindicabat. Romæ verò
simili-

similiter expulsis regibus, cum essent certa sacrificia
 quæ non licebāt per alios, quàm per reges fieri, ne
 religio aliqua ex parte labaret, fuit sacerdotium
 quoddam institutum, cui is qui præerat Rex sacro-
 rum appellabatur. Cōsules autem qui potestatem
 regiam obtinebant, & Prætores etiam, qui iisdem
 auspicijs creabantur, quanta erant obstricti religio-
 ne? quantum in sacris ritè peragendis occupati?
 quæ templa, quæ munera, quos ludos vouebant?
 quàm sæpè manus in cœlum tendebant, & cœleste
 numen in belli periculis implorabant? quāta cere-
 monia sacras ædes, & quàm solenni ritu dedicabāt?
 non loquor hic de Camilli, de Scipionis, de Mar-
 celli, de quorundam aliorum singulari religione,
 qua ciuium animos in sui admirationem conuerte-
 bant: non Deciorum pietatem, qua se pro patriæ sa-
 lute manibus deuouerunt oratione commemoro:
 de cōmuni Religione qua omnes ciues erant obli-
 gati disputo. quæ quidē tanta fuit, vt constet mul-
 tos spōte sua sese imperio abdicasse, propterea quòd
 auspicatò creati Consules minimè fuissent. Inepta
 inquis, & inanis superstitio Romanos homines im-
 plicabat. Verum; sed ea superstitio qua augurijs pa-
 rebant, exta inspiciebant, & de cœlo seruabāt, ab ea
 opinione profecta erat, qua existimabāt res huma-
 nas Deo curæ esse, hominesq; religiosos diuina mē-
 te præmoneri, ne igitur plura dicā, hoc sanè liquet

Romanos principes tãto studio religionẽ coluisse, vt in medijs bellis magis viderentur esse sacrificijs, quàm bellis gerendis intenti; belli namq; victoriã, magis ad opem diuinam, quàm ad industriam humanam referebant. in quo quidem Numæ Pompilij institutum sequebantur; qui vt proditum memoriæ est, cùm ei quidã dixisset: Hostes ô Numa bellum contrà te cõparant. At ego (inquit ille ridens) sacrifico. In quo quidẽ significabat, hostiũ vires magis esse propitio Dei numine, quàm exercitus robore frangendas. nõ quidem quòd virtus negligenda sit; Deus enim virtuti fauet, & est timidis & ignauis infensus. sed tam victoria quam virtus, qua victoria cõparatur, in diuinis beneficijs numerãda est. Hoc igitur Romani principes cõsiderantes, tãto studio religionẽ procurabant, vt magis sacerdotes, quàm imperatores interdũ viderentur. hoc autem quidam Græci T. Quintio viro clarissimo obiectabant, quòd magis sacrificuli cuiusdam personã tueretur, quàm imperatoris strenui dignitatem. non videbant enim homines sacrilegi illũ, qui tanto studio religionem colebat, inuictum semper extitisse; & ipsos qui religionem optimi principis irridebãt, illius dominatum pati. Sed quorsum hæc tam multa? Vt facilius intelligi possit, in illa etiam rerum caligine, & in illis ignorantix tenebris insitum fuisse illis, qui multum reliquis & ingenio, & indu-

stria,

stria, & præclaris factis antecellebant; nihil esse magis decorum Principibus quàm Religionem atque Pietatem. videbant enim regiam maiestatem non solum esse Dei prouidentia constitutam: sed singulari etiam illius ope & beneficio conseruatã. quòd vt significarèt tam Hesiodus, quàm Homerus aiūt, Reges esse Iouis satù procreatos; & sapienter quidem: diuinum namque munus, nisi à diuinis viris administrari non potest. Regium verò munus qui diuinum esse negat, mentis compos habendus non est. non intelligit enim continere ditio- ne populos, multitudinis inconsideratos impetus ratione comprimere, tam multas hominum, & tam iter se repugnantes naturas alligare, & fœderis arctissimò vinculo deuincire; tantumque vnum inter omnes excellere, vt omnes illi supplicandũ existiment, maius esse quàm vt humana tantũ ratione & industria præstari possit. qui igitur tantum munus facilè tuentur & sustinent, diuinis certè virtutibus instructi & ornati sunt; qui verò diuinis ornamentis excultus est, is planè diuinus est. meritò igitur est illius genus ad Deum autorem & principem referendum. Ergo si meritò Rex Deum parentem agnoscit, de nulla re alia attētius, quàm de illius honore cogitare debet. præterea sanctũ & augustum Regis nomẽ obtinere nõ debet, qui iustitiæ gloria non præstiterit. Iustitiæ

verò potissima pars illa est, qua Deum honoribus debitis, quantum humana imbecillitas præstare potest afficimus; illiusq; beneficia gratissimo animo tuemur, & sempiterna memoria conseruamus. Cùm verò Reges reliquis hominibus antelati sint, & multo amplioribus beneficijs obstricti: reliquũ est vt omne illorum studium, sit ad religionem cõferendum. quid enim magis conuenit homini magno & excelso, atque planè diuino, quàm ardens ipsius diuinitatis studium? quid autem aliud continet Religio, quàm optimi illius parètis amorem? quàm fidem atq; voluntatem, meritis excellētibus, atque diuinis obligatam? quàm animum cum Deo coniunctum & cupiditate diuinitatis inflammatũ? Si hæc parua & minuta sunt, minimeque principe digna, summa ope contendite, ne se Rex religione astringat vlla; ne fidem & officium summo omniũ rerum dominatori persoluat; ne cœlum vnquam & astra suspiciat: sed Dei immemor, & verissimæ dignitatis oblitus, se in quadrupedis naturam conuertat, vt tum demum vir magnus atque sanè fortis habeatur. sed tum certè minimè Homerum & antiquos poëtas audiemus; neque regium genus ad Deum autorem: sed ad belluarum stirpem, & immanitatem reuocabimus. quo quid dici aut animo fingi potest absurdius? Quid ergo id quod homines antiqui multis tenebris oppleti viderunt, nos tãtis radijs

radijs diuinæ lucis illustrati, non videbimus? illi natura tantum admoniti perspexerunt, nihil esse quòd magis principis nomen illustraret, quàm Religionem: nos per vnicum Dei filium cœlestibus disciplinis eruditi, contrâ disputabimus? maiorem vim habebit apud nationes Christianæ religionis expertes, obscurus naturæ sensus, quàm apud nos clarissima Euangelij disciplina? quod scelus tantum fingi potest, quod sit cum hoc tam immani facinore comparandum? qui enim Christianæ religionis studio, dignitatem imminui censent: tacitè iudicant esse Christianæ pietati aliquid dedecoris & indignitatis admixtum, conuitium igitur facit Deo, & Christo Optimo Maximo impurissimè maledicit. videte quantum inter istos, qui Christiani nominantur, & illos qui densissimis erant immergi tenebris interfit; illi cum veræ religionis rationem ignorarent, summâ tamen inesse dignitatem in religione iudicabant: isti contrâ qui in verissima & sanctissima religione nutriti sunt, parum inesse dignitatis in religione constituunt. nunquam enim: C. Fabius cum Roma capta Capitolium à Gallis obsideretur, è Capitolio sacra manibus gerens descendisset, atque per medias stationes hostium in Quirinalem collè, vt sacra ritè perageret euasisset; nisi iudicasset nihil esse ad dignitatem & gloriam religione præclarius. Nunquam certè P. Decius

in prælio contrà Latinos inito, se ipsum conceptis
 verbis, & capite velato pro Repub. deuouisset; si
 non existimasset ea religione, sibi viâ ad immorta-
 litatem gloriæ muniri. nunquam illius filius in
 pugna contrà Gallos atq; Sammites acerrimè vtrin-
 que pugnata, patris religionem & fatum exple-
 uisset: nisi gloriæ dulcedine mortis dolorem miti-
 gasset. Innumerabilia antiquitatis exempla præ-
 tereo, quibus confirmari potest, nihil fuisse apud
 illos homines clarius, quàm religionis cultum,
 atque ceremoniarum sanctitatem. Ita ne verò? il-
 lis principibus honestum & gloriosum erat super-
 stitione confictari, falsisque numinibus honores
 diuinos habere: nostris principibus verum Deum
 colere & venerari, summoque Domino qui cœ-
 lum & terram infinita potestate complectitur,
 amore coniungi non erit honestum? Sed inquiunt
 non religionem in Rege damnari, esset enim id sce-
 lus infandum sempiternis cruciatibus eluendum:
 sed modum religioni constitui. cur igitur non eun-
 dem modum diuitiarum cupiditati, nō honorum
 ambitioni, non reliquis bonis quæ pulchra putant,
 atque vehemēter expetenda præfiniunt? Quid hoc
 est? Ea quæ nisi modum illis adhibeas bona esse nō
 possunt, instrumenta namq; tantum virtutis sunt;
 non ipsum summū bonū ad quod sunt omnia vitæ
 consilia referenda, sine modo parabimus; nullisque
 finibus

finibus eorum cupiditatem arcebimus: illius verò summi boni cupiditatem modo aliquo & humana ratione terminabimus? quæ enim tanta peruersitas est, vt ea quæ modicè appetenda sunt, infinite appetas: ijs verò quorum infinita cupiditate flagrare debemus, certos fines terminosq; constituas? ea nãq; quæ ad certum finem diriguntur, certis finibus circūscribenda sunt: ipsum verò finem in quæ omnia vitæ studia & officia conferenda sunt, sine alio terminare non licet. Modus igitur quæ in appetendo summo bono seruare debemus, est nullo modo cōtineri: sed immensa cupiditate illius inflāmari. isti verò contrà faciunt, cū enim nullum in rerum humanarum cupiditate modum teneant, in Dei sanctissimo cultu modū præscribūt: vt facilè appareat, illos pecuniam & opes humanas, vt vltimum vitæ finē spectare, Dei verò opera ad illas tantū parādas abuti. quod quid aliud est, q̄ Dei cultū ad terrenas opes trāsferre? Vt autem melius iudicari possit, non modò q̄ impia & scelerata: sed etiā quā difficilis & absurda sit hæc religionis tēperantia quā isti tradunt; par erit vt videamus quantum sit in illa regis ornamentū, quantūq; præsidiū. primū enim si sapiētia regibus necessaria est, vera sapiētia purissimæ religionis studio cōtinetur. mēs enim hominis sancti atq; religiosi Deum in hac vita quoad fas est intuetur; in illaq; sempiterna luce defixa lumen in se clarif-

clarissimum recipit, quo non solum omnia quæ
 possunt humana intelligentia comprehendi: sed
 alia multa quæ sunt ab humana cognitione remo-
 tissima clarè & acutè perspiciat. ex rerum igitur
 cœlestium atque diuinarum contemplatione incre-
 dibilem voluptatem percipit; & cùm se rursus ad
 humanarum curam, caritatis & humanitatis neces-
 sario studio demittit, multò certius de illis iudicat,
 quàm si nunquã ab eis oculos auertisset. nec enim
 tam in eas, quàm in rationes & consilia quibus co-
 hærent & permanent, aciem mentis intendit; &
 omnia ad causas & principia reuocat, & ita multò
 facilius omnium rerum naturas explorat. quemad-
 modum enim de vmbrarum dimènsionibus multò
 melius differit is, qui eas ad rationem corporum
 quorum obiectu vmbræ fiunt reducit, quàm qui
 eas sine vllò respectu ad corporum soliditatem me-
 tiri conatur: ita de rebus humanis multò rectius
 statuit is, qui diuinas rationes ex quibus humana
 pendent mente & ratione cõplèctitur, eo qui tantũ
 in ipsis rebus humanis insistit. quamuis enim in
 principio propter earum insolentiam perturbari &
 hæsitare videatur, vbi primũ se colligit, multò cer-
 tius & clarius de omnib⁹ rebus quæ in cõmuni vita
 versantur, iudiciũ facit, quàm si illarũ perpetuis cu-
 ris implicitus extitisset. vt enim quæ nocte videtur
 nõ exploreate cognoscũtur, multa enim in tenebris

oculos fallunt, multæ rerum inanes species occurrunt, quæ simul atque lux Solis appropinquat, evanescent: ita homines diuinæ lucis expertes, in vita multis rerum imaginibus illusi, in capitales fraudes impelluntur; & quo magis ingenio valent, eò maiorem sibi pestem & exitiû machinatur. Omnis enim vita quæ luce diuina non fruitur, tetra nox & † caligo putanda est. vt ergo in obscura nocte arborum trunci, & vmbra nemorum, & eminentes petrae, & alia eiusmodi quæ inanem speciem rei alicuius metuendæ referant, terrorē imperitis inijciunt, qui interim fortasse minimè latronû insidias propè locatas animaduertunt: sic in vita communi res inanes, quasi quædam nocturnæ formidines, hominibus splendore diuinæ lucis orbatis obijciuntur; quas dum summo studio declinant, veram atque sempiternam pestem in quam furenter irruunt, minimè contuentur. Vnde colligitur, humanam prudentiam diuino consilio destitutam, summam esse temeritatem & amentiam reputandam. summa namque dementia est (vt iam sæpe diximus) stultia, falsa sapientiæ opinione subnixa; quod quidem in humanum ingenium & calliditatem à diuina luce seiunctam mirificè conuenit. cùm enim maximè à via salutis aberrat, tum vel maximè se rectam viam tenere confidit: & cum firmissimè statum suum tueri putat, tum multò furentius

rentius eundem statum disturbat, atque dissipat. Mortuo Solomone Hebræorum Rege, magnum regni dissidium factum est, temeritate Roboami, Solomonis filij ad quæ regnum hæreditate peruenerat; ex duodecim namq; tribubus duæ tantum Roboamũ secutæ sunt, decem verò Regem creauerunt Iero-boamum nouum quidem hominẽ: sed ingenio & industria præstantẽ. is cum rebus suis deffideret, & intelligeret statũ Reip. esse cũ religionis institutione coniunctũ; timuit, ne si religio antiqua maneret, regni sui nouitas firmari nõ posset: verebatur enim ne si faceret suis potestatem eũdi ter singulis annis in tẽplũ quod erat Ierosolymis, in Roboami regno sanctissimum, vt lex diuina sanciebat: sui capti templi sanctitate paulatim animos ad Roboami opes inclinarent; & fortassè etiã indigne patiebatur, aurum & argentũ vt offerretur in templum, ex regno suo asportari. Quid igitur facit? Nouam religionẽ in regno suo constituit, ne necesse suis esset, religionis gratia alias terras cum labore & molestia peragrare; pro vno deinde templo duo fana diuersis in locis extruxit, vt esset religiosis hominibus via numinis placandi faciliior. in vtroque autem fano vitulum aureum dedicauit, vt illa forma salutarem vim numinis in omnium oculis & aspectu proponeret; figura namq; animantis illius, cuius opera terra profcisa & arata fruges ex se fundit, existima-
bant

bant Ægyptij (vnde hoc institutum Ieroboamus
 acceperat) benignitatem numinis qua alimur &
 sustentamur aptè significari. sic igitur gratiam à
 suis inibat; & regni opes firmabat; & omnes sub-
 ditos, domi cum opibus & pecunia continebat.
 nihil igitur ab illo nisi callidè & acutè excogitatum
 fuit. illa tamen calliditate quid assecutus est? pe-
 stem, & cruciatum, dirumq; regni totius exitium;
 Reges enim qui illi successerunt, illius prudentiam
 imitati, in eandem calamitatem inciderunt; vsque
 eò, dum sceleris pertinacia regno interitum moli-
 rentur. nec enim cernebant nullas opes regni cum
 numinis offensione confirmari & constitui posse.
 Postquam Israël regnum deletum ab Assyrijs
 fuit, Iudæa regnum simili scelere Deum offen-
 dit. fuit igitur ab ope illius derelictum, multisq;
 bellis & incommodis vexatum. Quid principes
 consilij publici moliuntur? Ab Ægyptijs auxilium
 petunt: in Æthiopiam legatos mittunt: amicitiam
 cum vicinis principibus firmant: externosq; milites
 magna mercede conducunt. Dicit interim Isaias,
 frustra contra Deum iratū auxilia humana cōquiri;
 malum quod erat impietate inuectū, pietate depel-
 lendum esse. vt enim nullis humanis opibus potest
 ira læsi numinis auerti: ita nullis opibus humanis
 posse eorum statum quibus Deus propitius est, la-
 befactari. Reipubl. igitur inuictum præsidium,
integra

integra vitæ conuersione, & firma fide contineri; antequam id fiat, frustra opem hominum flagitari; clamat, orat, obsecrat, implorat, & cū lacrymis obtestatur, ne se prius humanis opibus, quàm auxilio diuino communiant. Quid illi interim ad hæc? irident hominis optimi simplicitatem, qui id quod erat armis & consilio gerendum, religionis purissimæ studio confici posse confideret. in instituto igitur perseuerât, & statum Reip. non pietate: sed humana ratione sepiunt, neq; cum Deo: sed cum hominibus fœdus percutiunt. Sed quem fructū tam illi, quam posteris illorum ex hac prudentia consecuti sunt? Horribilem cladem, ignominiam, seruitutem, atque tandem patriæ totius occasum. Postquam Iudæi, euersa Babylone in libertatem vindicati, & in patrias sedes restituti sunt; prius domos suas quàm templum Dei ædificare cœperunt. eam autem rationem afferebant, quòd nòdum tempus instaurandi templi diuino oraculo prædictum aduenerat. annonæ etiam difficultas eos afflictabat; ita vt ædificationem templi melioribus annis reseruandam existimarent. non intelligebant enim illam terræ sterilitatem, & annonæ caritatem, & argenti inopiam, esse pœnam à Deo religionis negligentiae constitutam: quemadmodum Agæus diuinus vir maxima voce testabatur; quod quidem fuit exitu felicissimo cōprobatum. cū primum enim

Iudæi

Iudæi templi fundamentum iecere, terra lætissimas fruges extulit: vineæ, oliueta, & reliquæ arbores floribus onustæ, maximam spem vbertatis attulerunt; illudque religionis studium, non solum annonæ summa vilitas: sed magna etiam copia auri & argenti consecuta est. Multa eiusmodi exempla commemorare possum, quibus planum fiat, humanam prudentiam & rationem cum est diuina luce orbata, esse summam dementiam. clamât diuini viri, neque bellum, neque famem, neque pestilentiam, nec inopiam, neque vastitatem, nec vllum eiusmodi malum esse, quòd non diuino iudicio in Repub. inuectum & importatum sit. vnde concluditur omnem mali depellendi rationem, in numinis placatione consistere; quæ potissimum vitæ conuersione, & inflammato pietatis & humanitatis studio continetur. qui igitur hoc vno remedio neglecto, alia comparant, frustra malum à se propulsare contendunt; & cum rebus suis publicis consulere student, eas euertunt. Sed quid exemplis opus est, cum id sæpe accidere videamus. sit aliquis Christianus Princeps oppressus ære alieno, & magnis ea de causa difficultatibus implicatus; si illi venerit in mentem se peccatis suis in eas difficultates incidisse, dabit operam sedulò ne se eisdem erratis deinceps irretiat: si verò nihil eiusmodi cogitauerit, immania tributa imperabit homi-

nes tenues vestitu etiam spoliabit, nec à sacris re-
 bus manus abstinebit. quæ igitur maior esse po-
 test amentia, quàm cum Principum inopia, iniqui-
 tatis & iniuriæ pœna sit: existimare quempiam se
 iniquitate & sacrilegio locupletari, posse? Princeps
 quidem ille ad breue aliquod tempus abundabit
 pecunia; & fallaci gaudio triumphabit: sed ita, vt
 deinde grauioribus malis obruatur, maioreque
 rerum omnium penuria crucietur. imminet ali-
 quod periculosum bellum, qui secum reputaue-
 rit, id non absque diuino iudicio moueri, priusquàm
 ad resistendum se paret; Dei sibi numen, & pre-
 cibus, & pietatis studio placare conabitur: qui verò
 id tantum videt, quod est obiectum sensibus, nec
 vllum respectum ad verissimam belli causam ha-
 bet: suscepta flagitia & scelera alio scelere imma-
 niore cumulabit, & Rempub. iniurijs onerabit,
 & Christiani nominis hostes secum fœdere con-
 iunget; ita verò fiet, vt malum quod sanare studet,
 augeat; & inflicturn vulnus exulceret; quòd qui-
 dem, qui volet recordari, quàm malè quibusdam
 id quod magis astutè, quàm piè cogitabant sæpe
 processerit, verum esse perspiciet. Sapienter igitur
 David inquit, consilia principum irrita fieri, co-
 gitationes populorum inanes esse; soliusq; Do-
 mini consilium ratum & fixum in omni seculorũ
 æternitate permanere. vt enim alibi Sanctæ literæ
 testantur

testantur, Deus omnes homines sapientiæ opinio-
ne tumentes, amentia conuincit; & euentibus il-
lorum sententiæ valdè contrarijs, frequenter illu-
dit; ita vt eisdem conatibus, quos ad salutem suam
comparant, sibi pestem & exitium maturent. Quis
igitur est inter homines qui rectè sentiat, cernat,
intelligat? qui vitam optima ratione moderetur?
qui denique sapiens appellari possit? Ille profectò
qui sanctissimum Dei numen purè & castè colit:
qui Dei legem sempiternam consulit: qui men-
tem illius qui nunquam falli potest, inquirit: qui
diuinis monitis & consilijs instruitur: qui sibi com-
missam Rempub. ad similitudinem illius quæ ea-
dem semper est, sibi que in omni æternitate similis
transferre conatur; neque res diuinas humanis si-
miles esse fingit: sed potius humanas ad diuinarum
exemplum quantum potest accommodat. Hic
igitur cui Deus lumen suum porrigit, & cum quo
consilia sua benignè cõmunicat, est, qui vera & sta-
bili sapientia nõ modò suum statũ tueri: sed etiam
vniuersam Remp. sapientissimè moderari poterit;
ad beatamq; vitam perducere. vnde colligitur ve-
rissimam sapientiam, studio religionis sanctissimè
cõtineri. Multa quidè de sapientia diximus, multo
plura tamen omisimus: sed ne nimis in singulis im-
moremur, ea quæ restant celerius percurramus. vt
igitur in primis de animi magnitudine disseramus

quis fortis, & magnanimus, & inuictus esse potest?
 is ne qui rebus fluxis, & interituris affixus est? an
de qui semper animo atque spe sempiterna vita, &
 immortalis gloria cogitat? is qui lucis huius vsuram
 nimis iucundam esse putat? an qui facile mortem
 & cruciatum pre verissimæ gloriæ studio contemnit?
 Is qui nullis firmis opibus se munitum esse videt?
 an qui se diuino præsidio confirmatum animad-
 tit? Nec enim vnquam is, qui se cultui sanctissimæ
 religionis addixit, fuit ab ope diuina derelictus.
 cum igitur in cælo mente, & cogitatione verse-
 tur, & Deum præsentem videat; quamuis omnia
 bellis ardeant, & terra ingenti motu concutiatur,
 & cælum fragore, & fulminibus, & incendio ex-
 tremum exitium terris minitetur, nunquam ani-
 mo concidet, neque de statu demigrabit: sed in to-
 tius orbis confusione, diuinam constantiam reti-
 nebit. Quocirca Princeps qui vir magno & elato
 animo esse cupit, & ad summam nominis claritatem,
 sempiternamq; decus aspirat, omne studiū in religio-
 ne cōferat opus est; diuinamq; virtutē ab illo summo
 totius decoris Principe & architecto fidēter efflagi-
 tet. ille nāque est, qui animū dat, qui mentē virtu-
 te corroborat, qui eam diuino præsidio sepit, & stu-
 dio immortalitatis inflammat. Iam verò modestiæ
 laus & honestatis elegantia, in quo tandem splen-
 dere potest, nisi in eo qui est studio religionis in-
 census?

census? si enim metus hominum multis in locis temeritatem reprimat, & libidinem refrenat; multò certè magis metus diuini numinis omnem intemperantiam & libidinem refecabit. & si formido dedecoris in oculis hominum constituti, homines sæpenumero flagitiosos & impuros à flagitio deterret; multò certè vehementius pudor & verecundia homines religiosos ne in Dei offensionem veniant, quem præsentem semper intuentur, ab omni incontinentia prohibebit. adde quod ij qui religioni sanctissimæ dediti sunt, cùm in illam sempiternam pulchritudinem mentem defixam habeant, illius studio incenduntur; illius amore inflammantur; & ex illius aspectu voluptatem incredibilem capiunt; totosq; se ad illius imitationem effingunt: vsque adeò vt in omnibus qui sanctè religionem colunt, diuinæ cuiusdam pulchritudinis speciem, & admirabilem venustatem & elegãtiam cernere liceat. Quid de Iustitiæ claritate dicam? fieri ne potest vt in illius animo locum habeat, qui non mentis diuinæ lucem assiduè contemplatur? est enim Deus sempiternæ legis vis, æquitatis fons & origo, mens & ratio iuris, officiorum omnium regula, modus & temperatio rerum, qua omnes naturæ reguntur, & firmissimo inter se fœdere colligantur. nihil igitur simplex, nihil rectū, nihil æquitatis ratione moderatum esse potest: quod non ab

illo inexhausto atque perenni iustitiæ fonte profluxerit. nemo igitur vlllo modo iustus esse poterit, nisi qui se totum ad studium diuinæ legis applicuerit; qui illius mentem & rationem diligenter inspexerit; qui illius imperium, numen, & voluntatē, & moderationem fuerit tota mente & cogitatione complexus. quòd quoniam religionis est propriū, sequitur vt omnis Iustitiæ vis & ratio in purissima religione consistat. Quòd si Iustitiæ munus est; ius suum rei vnicuique tribuere; ille certè maximè iustitiam colit, qui Deum purè atque sanctè, mente, studio, ratione veneratur; illiq; qui nos tantis beneficijs ornauit, pro humana imbecillitate, meritam gratiam animo inflammato persoluit. benignitas deinde, clementia, mansuetudo, patriæ caritas, & reliquæ virtutes eiusmodi quæ Iustitiæ comites sunt: vnde ad nos nisi ab eodem bonorum omnium fonte emanare potuerunt? Diximus præterea tria in Rege postulari, vt omnes ei libentissimè pareant: nempe honestatem, & autoritatem, & felicitem. de honestate nihil est quod amplius dici possit, cùm planè constet, omnem dignitatis & honestatis splendorem, esse ad Dei benignitatem; vnde omnes verissimæ laudes ortum habent, iurè atque meritò referendum. beneficia verò diuina religione consequimur. vnde efficitur vt omne lumen honestatis, quòd admirationem commouet,

uet, & amorem conciliat, in Religione collocandū sit. Quod verò ad autoritatē attinet, quid est quòd maiorem habere possit quàm religio? si enim humanæ sapientiæ opinio autoritatē constituit, multò certè maiorem autoritatem diuinæ sapientiæ fama constituet. existimant enim homines eūm Principem qui Deo egregiè carus est, illius consilijs instrui, & ea de causa illum minimè labi & errare posse suspicantur; diuina igitur autoritate compulsi, nunquam illius imperium detractant. ea res impulit Numam, vt cum Dea Ægeria nocturnos congressus simularet, vt crederetur ea quæ sanciebat, de Ægeriæ mente sancire. Lycurgus item vt leges quas ferebat, aliqua religione consecraret; finxit illarum autorem Apollinem fuisse. Zaleucus item qui leges Locris dedit, finxit se eas à Minerva accepisse. fama etiam multo antiquior (vt autor est Homerus) asseruit, Minoä qui leges Cretensisibus dedit, nouem continuos annos se Ioui in disciplinā tradidisse. multi præterea alij Rerump. conditores aliquid eiusmodi fingebant, vt imperij sui autoritatem sacrosanctam redderent. Quid igitur dicendum? Si fictæ & commentitiæ religionis opinio, multis autoritatem apud quamplurimas nationes attulit, quid tandem verum studium sanctissimæ religionis efficiet? & si homines rudes & imperiti ijs, quos dijs esse caros opinabantur,

sine vlla recusatione parebant: quomodo nõ mul-
 to magis homines Christiani legibus diuinis insti-
 tuti ijs, quos verò Deo vident esse carissimos ob-
 temperabunt? felicitas verò quæ alia potest esse,
 præter eam quæ benignitate diuina continetur?
 Nec enim est vlla fatorum vis, nec vllum imperiũ
 fortunæ, nec vlla Parcarum violentia, neque casus
 & temeritas in rerũ natura: sed diuina vis & ratio
 dominatur. Deus enim est qui summa imperia de-
 let, qui populos obscuros ad summum fastigium
 amplitudinis & dignitatis extollit; qui Reges de
 folio detrudit, & quos vult in Regia dignitate con-
 stituit; qui vt de sceleratis hominibus debitũ sup-
 plicium sumat, vnã Remp. euertit: alteram verò
 contrà illius superbiã & arrogantiam opibus sum-
 mis instruit. is igitur est qui vulnus infligit: qui in-
 flicta vulnera sanat: qui mortem immittit: qui in
 vitam restituit: qui perdit & affligit, qui perdita re-
 ficit & instaurat: omnia denique singulari illius cõ-
 silio (plerumque nobis tamen incognito) gubernã-
 tur: ita vt illius sententia, numine, & voluntate qui-
 busdam omnia feliciter procedant; quidam verò
 diram atque funestam cladem accipiant. Quid igi-
 tur magis perspicuum est, quàm omnem felicitatẽ
 esse in Dei propitio numine constitutam? is igitur
 solus felix est, qui Deum purè colit, illiusq; præsen-
 ti numine cõfirmatur: solus enim est vera sapiẽtia
 prædi-

præditus, quàm diximus esse semper cum felicitate coniunctam. legite sacram historiam, & animadvertite quomodo dum Iudæorum regnum vige-
bat, eorum res singulorum regum ætatibus immu-
tabantur. cùm enim aliquis Rex pius regnabat,
regnum florebat opibus, & multis victorijs auge-
batur; & cum rerum omnium abũdantia erat lau-
de atque gloria cumulatum. cùm verò ad impium
Regem veniebat, flagitia prorumpabant, impietas
eminebat, Resp. fame & pestilẽtia laborabat: regio
ab hostibus impunè vastabatur; neque consilium
in bello consistebat, nec vllum vestigium antiquæ
virtutis extabat; simulatque hostẽ aspexerant terga
repente dabant, & passim concidebantur. Qui verò
Christianorum Principum annales diligenter euol-
uerit, intelliget profectò tantum etiam fuisse vni-
cuique principum felicitatis diuinitus attributum,
quantum in illo studium pietatis atque religionis
extitisset. quod quidem vel in Constantino, vel
Theodosio, vel in Carolo Magno, vel in multis alijs
Galliæ, & Germaniæ, & Britanniæ principibus per-
spici certè potuit. Quid de Hispania dicam, in qua
post illius euerfionem & vastitatem à Mauris pro-
pter crimẽ impietatis illatam (erat enim Hispania
cùm Mauri in illam inuaserunt, non solum luxu &
delicijs effœminata: verùm etiam impijs erroribus
infecta) nullum vnquã prælium postquam Hispani

ad officium rediere contra Mauros prosperè pugnatum fuit, in quo non appareret nostros magis pietate & religione, quàm armis victoriam fuisse consecutos. illa namque plaga Hispaniæ superbiam compressit, & homines hispanos ad fidem & pietatem erudiuit: ita vt quidquid in Hispania religionis negligentia & contemptu corruerat, faciliè religionis & pietatis studium resarciret. quæ bella deinde à principibus Christianis gesta sunt? quanta Regum optimorum sapientia, & quanto militum robore suscepta? quæ facinora in prælijs edita? quàm illustres victoriæ partæ? fieri enim non potest vt qui sub pio Rege militant, non eiusdem pietatis imitatores existant, & religionis conscientia freti, non multo confidentius & alacrius in hostes inuadant. mirum igitur non est, fuisse tam sæpè præsentiam cœlestis numinis, in multis prælijs in Hispania contra Mauros initis apertissimè declaratam. Si igitur vt hanc de Religione quæstionem concludamus sapientia, fortitudo, modestia, Iustitia, fides, benignitas, & reliquæ virtutes; sine quibus nemo regnum administrare potest, religionis studio continentur: si Religio sapientiam, autoritatem, felicitatem Principibus affert, & Rempub. in pace constituit; in bello autem cœlesti atque diuino præsidio confirmat: si deniq; Reges diuinis virtutibus ornat, atq; adeò in cœlitum

numero

numero reponit, quid est quòd magis Regem deceat, illiusq; nomen magnificentius illustret? istam igitur mediocritatem in Religionis cultu nò probo: sed summum & ardentissimum religionis studium, à rege qui hoc nomine dignus esse studet assiduè flagitabo. Quid igitur dicet aliquis, vis Regem noctes atque dies religioni operam dare? Volo certè, Religionem enim semper colit, non qui deserit officium: sed qui illud ad Dei gloriam dirigit; qui Deum semper intuetur; qui vel in pace vel in bello omnia quæcunque facit, ad voluntatem illius administrat; qui in omnibus actionibus illius legem sequitur, nec vnquam voluntatem suam illius placitis anteponit; qui vt illum semper mente & cogitatione complecti possit, sæpe numero opem illius implorat, & sic Deum præce- ^{lit} tur vel hominibus consulat, vel quidquid aliud agat, atque moliatur, nunquam studium religionis intermittit. sic autem imitabitur Regem illum clarissimum & sanctissimum, quem nullus vnquã hostis in bello contempsit; cuius officium nullus vnquam ciuis in pace desiderauit; nec enim vnquã prælium sine Dei præsidio commisit: nec sine diuinæ legis studio negotium publicum gessit; nec vllis vnquam laboribus & curis ita distentus fuit, vt Dei immemor esse posset. qui etiam vt ipse in carminibus suis scriptum reliquit, omnes
labes

labes lacrymis eluebat, & singulis noctibus lectum suum largis fletibus irrigabat. Numquid vel Dauid ipse quem refero, vel Reges illi sanctissimi qui illius vestigijs ingressi sunt, propter Religionem aliquam dignitatis imminutionem passi sunt? an non omnis illorum dignitas & gloria ad Religionem referenda est? illa namq; perfecit vt victorias innumerabiles obtinerent, & nomen eorum in omniū sermone versaretur, & gloria diuina circumfluerent. Videte quanto rectius hoc Homerus iudicabat, qui ^{ἥρωας} quos immortalī gloria afficere cupiebat, certis dijs carissimos esse fingebat; in quo quidem statuebat, nihil esse ad nominis immortalitatem Religionem præstantius. hoc igitur Homerus falsæ religioni tribuebat, quod nos Christiani veræ denegabimus? quid igitur cogitari potest amentius? ne dicam sceleratius? Non certe, vt alios reges sanctitate præstantes omittam, ea mens erat Alfonsi primi Lusitaniæ Regis, cuius animus semper fuit studio religionis inflammatus. qui Christum Crucifixum sereno in cælo cõtemplatus, prælium illud memoria immortalī dignissimum aggressus est: in quo quinque Reges maximis exercitibus constipatos profligauit; qui cùm Scallabim expugnaret, cùm iam ciuitatis fores effractas & repagula conuulsa cerneret, in medio portæ genibus flexis antequam ferrum stringeret, tam incenso studio Deum veneratus

ratus est, ut in cœlo versari sibi videretur. qui cum maximo animo præditus esset, & in bellis enutritus, multos impiorum exercitus fortissimos atque maximos funderet, fugaretq; , nunquam sibi victoriam ascripsit vllam: sed omnes ad Dei clementiam & opem illius præsentissimam referebat; qui nunquam aliquod opus præclarum aggressus est, quin prius in cœlum tota mente respiceret, & opem divinam assiduis precibus, castissimis votis, inflammato studio flagitaret. Sed ne in re minimè (ut opinor) dubia, nimium immoremur; hoc certè probatum puto, Religionem esse regibus non mediocri: sed quantum fieri potest acerrimo & ardentissimo studio colendam; ita tamen ut superstitionē repudient, & intelligant quantum vera & pura religio, ab inepta superstitione differat. Est enim Religio excellens animi cultus, ex debita erga Deum pietate in dies efflorescens, cum ardēte studio sempiternæ pulchritudinis imitandæ; Superstitio autē est inanis quædam formido, non graues Dei offensiones: sed offensionum vmbra extimescens. Continet enim vera religio scientiam earum rerum quæ sunt Deo gratissimæ, & ea de causa quid à Deo flagitandum, quid numini illius offerendum sit, exploratum habet: at superstitio cū sit sapientiæ præsidio destituta, allucinatur, & hæsitat, neque satis quid sit metuendum, aut negligendum explicare potest.

potest. Inde adeò fit, vt qui veram religionem cõ-
 lunt, sint animo alto & excelso præditi, maximaq;
 plerumque facinora inuicta virtute moliantur: su-
 perstitiosi verò cùm plerumque animos demissos
 gerant, ad immortalem gloriam aspirare nequeant.
 vnde concluditur nihil esse tam regiũ, quàm sum-
 mum, ardens, & incitatum sanctissimæ Religionis
 studium; neque minus quidquam Principis Chri-
 stiani præstantia dignum, quàm ineptæ supersti-
 tionis angorem, inanes formidines opponentem,
 & Principes à rebus gerendis insipienter auocantẽ.
 Hæc sunt illa tria præsidia quibus Regis statum
 fulciendum esse dixi (si meministis) nempe fami-
 liaritas & consuetudo bonorum, bonarum artium
 disciplinæ, & quod est omnium firmissimum
 religionis atque pietatis studium. hoc
 enim postremum poterit sine aliorũ
 ope regium munus sustinere,
 at alla sine religione
 non pote-
 runt.

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
SEPTIMVS.

VIDIMVS quibus præsidijs instructū & ornatum esse conuenit eum, cui est tantum & tam difficile munus impostum; nunc verò consequens est, vt videamus quod sit Regis opus, quod officium & munus, ad quod potissimū hæc omnia naturæ, ingenij, disciplinæ & institutionis adiuuēta, & bonorum hominū, & artium maximarum, & religionis sanctissimæ præsidia (quæ sumus oratione persecuti) conferenda sint. quanquam enim de Regis officio multa iam dicta sint, hîc tamen locus postulat, vt de eo nunc diligentius differamus; vt intelligatur nō sine causa, tam multa in Rege præsidia & ornamenta requiri. vt igitur in reliquis disciplinis, sic in hac vna omnium præstantissima certum opus assignari debet, in quo perficiendo & absoluen- do omnis Regis cura, labor, & studium consumatur. Vt autē id melius diiudicari possit, operæpre- cium erit animaduvertere, quæ fuerit prima regis institutio,

institutio, quæ deinde progressio, quæ postremò
 perfectio: vt intelligamus quod potissimum opus
 sit Regi natura propositum. qualis enim quæque
 res est, postquam effectum operis absoluti conse-
 quitur, talis illius natura putanda est. Omnes enim
 res via quadam & insita naturæ cupiditate, ad per-
 fectiones suas feruntur, & in illis vt in naturali &
 optato fine conquiescunt. Vt igitur hinc exordium
 capiamus: antequam essent aliqui cœtus hominum
 iure sociati, homines fusi per agros vagabantur: &
 pro arbitrato suo vel certas sedes deligebant, vel à
 loco in locum quocumque illos ferebat voluntas
 facilè commigrabant. nec erat tunc alia potestas
 præter eam, qua quilibet pater familias domum
 suam regebat. dispersi igitur in pagis habitabant;
 & ex re pecuaria victum comparabant, & is ditissi-
 mus habebatur, qui plurimos greges & armenta
 possidebat. atque in principio pudor ingenitus, &
 vitæ simplicitas, & maiorum autoritas facilè homi-
 nes in officio continebat. crescente deinde multi-
 tudine, disciplina paulatim labi cœpit. Pietatis
 enim studio remisso, cupiditas omni vinculo solu-
 ta in rusticanos illos mores inuasit; partim igitur
 immanis & fera libido: partim infinita plura possi-
 dendi cupiditas hominis ad hominum dedecus &
 perniciẽ stimulabat, & qui plus poterant, reliquos
 multis damnis & incommodis afficiebant. Erant
 igitur

igitur homines tenues & imbecilli contumélijs, & rapinis, & cœdibus & quamplurimis iniurijs expositi; summum tūc decus erat in iniustitia positum; ille namque qui omnia vi & manibus rapiebat, & per vulnera atque cædes opes suas augebat, se viri fortis officio functum esse putabat: illi autem qui vexatus & spoliatus erat, præter incommodi illius acerbitatem, erat etiam insignis infamia imbecillitatis & ignaviæ subeunda. honestas enim erat nocere quamplurimis: flagitium verò & dedecus potentium iniurijs & cõtumelijs exagitari. Ergo cùm neque lex, neque potestas esset vlla, quæ petulantia & libidinem coërceret; cùm furta & latrocinia infamiam nullam haberent; cùm illi etiam, qui roboris opinione turgebant, aliorum similiter furentium impetu sternerentur; cùm omnia essent stupris, & adulterijs, & mutuis cœdibus infesta: factū tandem est, vt homines humanitatem exuerent, & in belluarum immanium naturam verterentur. inde igitur illa monstra celebrata poëtarum carminibus extiterunt, quæ fortium quorundam hominū virtute atque robore strata sunt. nec enim Chymææ, neque Geryones, neque Centauri neque reliqua eiusmodi monstra heroum viribus interēpta aliud designant, quàm tyrannidis feritatem, vi regis atque diuinæ virtutis extinctam. cùm igitur poëtae aut Bellerophontem, aut Herculem, aut

E Theseum,

Theseum, aut aliquem eiusmodi herosa diuino se-
 mine procreatum, monstra domuisse aut extinxisse
 perhibent; hoc planè dicunt: tyrannidis imma-
 nitatem fuisse, magnitudine virtutis regiae profligatam. Extitit enim illis etiam temporibus animi
 alicuius excellentis altitudo, qui odio scelus & im-
 probitatem persequeretur, & iniustitiæ monstra
 deleret, & homines miseros & afflictos à tyranni-
 dis crudelitate liberaret. homines igitur qui nul-
 lo loco præ formidine consistebant, cùm vide-
 rent nullam spem aliam sibi salutis esse, præter
 eam quæ in illius virtute cuius ope sibi auram af-
 flari sentiebant, tota consisteret: illam gratissima
 voluntate profecuti sunt, totosque se ad illius
 studium contulerunt. non solum igitur illos Re-
 ges creabant: sed honoribus etiam diuinis afficie-
 bant. Refert Herodotus Medos olim cùm essent
 multis iniurijs vltro citroque habitis vehemen-
 ter oppressi, nec vllum in tantis malis exitum in-
 uenirent, ad hominem quendam nomine Deio-
 cem quem virtutis & æquitatis opinione præ-
 stantem cognouerant, omnem inter eos iudican-
 di potestatem delegasse. malis enim edocti per-
 spexerunt, iniuriæ feritatem Iustitiæ tantum vir-
 tute placari: hominumque salutem iniquitate
 perditam, æquitate solum posse constitui. homi-
 nem igitur quem æquitate & constantia inter
 omnes

omnes excellere putabant, delegere; qui obuiam iret sceleri, iniquitatem refecaret, ius & æquum vnicuique tribueret, & omnes lites tanta æquabilitate dirimeret, vt nihil neque potentia cuiusquam, neque tenuitati concederet. lux igitur oblata videbatur omnibus, iniquitate per illum depulsa. cum verò Deioces non diu munus illud obire vellet, dicebat enim rem suam dum ipse publicæ consulebat dissipari, summumque sibi periculum ex potentium offensione proponi, Medine illius ope nudati in eadem mala rursus incidere, eum opibus auxerunt, & præsidio munierunt, vt omni alia cura solutus liberè posset ius inter omnes dicere, vniuersamque Rempub. æquitate moderari. hoc autem quod in Media accidit, credibile est multis ante seculis in alijs orbis terrarum regionibus accidisse: vt homines iniurijs afflicti, in illius tantum virtute quem excellenti equitate præditum animaduertissent, omnem spem salutis suæ collocarent. Hoc igitur fuit à principio, regnorum omnium fundamentum; illi namque quos tunc homines propter æquitatis opinionem deligebant, qui finem tantis malis imponerent, Reges nominabantur; & hæc fuit prima omnium legitima potestas in terris. potissimum autem eorum munus erat iudicare; itaque iudiciorum seueritate scelus acerrimè coercerent,

& vnicuique quod suum erat tribuebant. vt au-
 tem id commodius fieret, homines qui erant in
 agris dispersi, regum autoritate & consilio vnum
 in locum compulsi sunt; vt facilius opem à regi-
 bus contrà iniuriam flagitarent, & mutua ope cō-
 seruari, & inter se naturæ conciliatione deuinciri
 possent. Deinde cūm hæc partim naturæ admo-
 nitu: partim necessitate vbique fieret, & vrbes
 ædificarentur, & Reges in omni loco crearentur,
 necesse continuo fuit, inter vicinas vrbes bella
 frequenter excitari; aut enim de agrorum fini-
 bus certabant: aut alij ex aliorum terminis præ-
 das agebant: aut dominandi libido Reges sti-
 mulabat; & cūm ambitioni causas honestas ob-
 tenderent, de dominatione sua latius amplifi-
 canda cum ciuium periculo dimicabant. erat igitur
 ei necesse cui bellum inferebatur, vt armis
 atque virtute resisteret. vt autem commodius ho-
 mines se contrà hostium vim munirent; vrbes mu-
 ris cingere, & mœnia ædificare cœperunt. Bella
 verò ab initio viribus tantum gerebantur. acces-
 sit deinde ars atque disciplina multorum bellorum
 vsu comparata: quæ magnos Imperatores effecit.
 itaque is cui vniuersi populi salus commissa fuerat,
 minimè officio suo satisfaciebat, nisi cūm iudicādi
 ratione, belli etiam administrandi disciplinā con-
 iungeret. sic igitur olim Reges non iudices tantū:

sed

sed etiam Imperatores extiterunt. Deinde cum Rex aliquis virtute præstans regni fines propagasset, & ciuitatem locupletasset; eueniebat, vt ciues qui potentiores erant, vsuris & fraudibus tenuiores opprimerent, paulatimque possessionibus antiquis pel-lerent; & plebs tantis malis afflictæ questibus omnia repletet, & militaris insolentia fremeret, indignumque facinus esse clamitaret, id quod armis quæsitum fuerat, non potissimum ad eos quorum virtute partum fuerat peruenire: seditiones populares excitabantur, extremumque periculum rebus communibus imminebat. Hoc autem tantum malum non iudicij seueritate, nec armorum contentione extingui poterat; oratione autem poterat. non autem cuiusuis oratio eam tempestatem facile sedabat: sed illius tantum qui plurimum auctoritate reliquis anteibat; & cuius virtute & æquitate homines se multis in locis defensos esse meminerant. is igitur populares motus oratione comprimebat; & alios quidem castigabat; aliorum verò dolorem leniebat; & omnes rursus fœdere cõiungebat; vsuque tandem compertum fuit, nihil esse ad populum moderandum optimi Principis oratione vehementius. sic autem ad reliquas artes regias adiuncta fuit dicendi etiam facultas, rudis illa quidem vt fit in principio: vsu deinde atque ratione perpolita. hac igitur dicendi prudetia Reges

Instruati, non modò seditiones compescebant: sed
 ciuium languentes animos stimulabant; ferocius
 exultantes refrenabant; ad arma cùm opus erat
 excitabant; cùm rursus ita Reipub. ratio postula-
 bat, à bello deterrebant, & ita populum modera-
 bantur, vt facilè perspici possit, omnes populi
 motus Regis sapientis oratione conuerti. Postre-
 mò cùm neque tam multis artibus adiuti Reges
 populos tenere, & pericula omnia propulsare pos-
 sent; multò clarius perspectum fuit, id quod iam
 antea communibus sensibus erat infixum, non
 posse vllò modo tam difficilem prouinciam, absq;
 diuina mente & consilio gubernari. quòd quidem
 effecit, vt nihil tam regium esse videretur, quàm
 diuinam mentem consulere, numen hostijs placare,
 pacem à Deo exposcere, & homines diuina ope &
 auxilio communire. hac autem ratione factum est,
 vt Reges cum maiestate regia sacerdotij dignita-
 tem coniungerent. hoc enim simul & ad Dei iram
 facilius auertendam; & ad populum maiore au-
 toritate continendum; & ad Regis ipsius nomen
 religione consecrandum aptissimum esse videba-
 tur. Reges igitur prisci & Iudices, & Imperatores, &
 Oratores, & Sacerdotes erant; quòd apud Home-
 rum optimum antiquitatis autorem perspicimus.
 quomodo enim ius dicerent, multis ex locis explo-
 ratè cognoscimus, ideò autem sceptrum gestabant,
 quòd

quòd erat insigne iuris & æquitatis nihil neque gratiæ, nec offensionis tribuentis: sed omnia obliqua & inflexa ad certam normam & regulam dirigentis. in bello autem summum imperium habebant. quàm multis autem in locis eloquentia vterentur, declarant illæ conciones, quibus vel populum ad officium hortabantur: vel in consilio sententiam suam luculentissimis verbis explicabant. quod autem essent Sacrorum antistites, ex hostijs quas solèni ritu immolabant, & ex fœderibus (quæ summa ceremonia feriebant) intelligi potest. Quæ deinde post illam memoriam regum genera recepta sint, quàm variæ imperandi, populique moderandi rationes institutæ dicerem: nisi nimiam longitudinem orationis extimescerem. alibi enim regium imperium erat infinitum: alibi legibus & certo modo atque ratione temperatum; & in illis locis in quibus regia potestas erat lege circumscripta, non erat vnũ in omni loco temperamenti genus adhibitum. cùm enim summã potestatem penes leges esse debere multi populi iudicarent, alibi quidẽ plura, alibi verò pauciora regis potestati permittebant. hæc tamẽ oĩa munera quæ dixi, ab omnibus fermè antiquis Regibus administrabantur. Cũ igitur apud illos priscos hõies Regis officium & munus quadrifariam diuisum esset, quero à vobis utrũ id p̄betis: Difficile inquit, T. est, tam cito iudicare; refragari enim

antiquitati sine diligentissima consideratione temerarium est: rebus autem à consuetudine nostra remotis assentiri, periculosum arbitror. Rectè in quâ censes. sed vt vos ea difficultate liberem sic statuo, & olim non temerè illa munera omnia Regibus pèrmissa fuisse; & pòst illa tempora eos qui velent Reges illis omnibus muneribus simul implicari, Rempu. funditus euersuros. tunc enim singulis ciuitatibus singuli homines imperabant; & ipsæ ciuitates erant exiguo ciuium numero definitæ. pòstea verò Reges nationes vniuersas sub imperiũ subiunxerunt; deinde ij qui propius aberant à generis humani primordio multo simpliciores erant, multoq; facilius ea de causa regum sanctionibus obsequentes, pòstea verò vafri & malitiosi plerique facti sunt, & cupiditate magis incensi, minus ad imperium accipiendum parati: & idcirco maiore animaduersione, acrioreq; vigilantia coërcendi, quòd præstari non poterit ab vno homine, qui se tam multis simul muneribus implicauerit. Primùm igitur necesse fuit Regi, officium Sacerdotis omittere. vtrumque enim officium vnius summi viri totam mentem, & integrum studium, & vigilantiam requirit. non est enim commodum intermitti Religionem Reip. causa: neq; rursus religionis obtentu Reip. curam dimitti. vt igitur esset semper aliquis omni alia cura solutus, qui rebus diuinis operam daret;

daret; & aliquis rursus qui omnem curam & sollicitudinem in Repu. tuenda consumeret; opus fuit sacerdotis officium à regis officio distingui: ita tamen vt alterum alterius ope firmaretur. Regnum enim sacerdotij religione & sanctitate stabilitur; Sacerdotium verò regni præsidio tutum, ritè suum munus exequitur. Præterea multa sæpè occurrunt, quæ nec à sacerdote purè fieri possunt: nec à Rege sine flagitio præteriri. hostiam cruentis (vt ita dicā) manibus immolare Sacerdoti fas non est: capitale scelus impunitum relinquere Regis summum flagitium est. vt igitur neque sacerdos cogereetur sese hominis facinorosi supplicio cruentare: neq; Rex scelestum aliquod facinus inultum omittere, commodissimè facta fuit hæc amplissimorum munerū distributio. Postremò cùm regius splendor animos afferat, periculū esset, ne si ad regiā dignitatē sacerdotij etiā dignitas accederet (quod olim Impera. Romani factitabant, simul enim Pontifices Max. creabantur) cresceret fastus & arrogātia, minimeq; toleranda superbia, quæ Reges omni humanitate spoliaret, & pro benignis principibus eos tyrannos immanes & truculentos efficeret. vt igitur frenari posset Regis insolentia, congruum fuit, vt esset aliquis Sacrorum antistes pietate & religione præcellens, cuius auctoritatem Princeps sequeretur, & cuius monitis & cōsilijs posset institui, & à temeritate

& insania, ad modestiam & sanitatem reuocari. His igitur de causis egregiè consultum fuit regnis, cùm fuit interdictum lege atque religione Regibus, ne se sacris peragendis admiscerent. Ozias Iudeæ Rex in eam templi partem in quam nemini qui Sacerdos non esset ingredi licebat, non solū ingredi: sed sacris etiam suffimentis Dei numé placare conatus est. cùm clamaret Pontifex Max. & eum ab intolerabili audacia reuocare niteretur: cùm omnes sacerdotes illum magnis vocibus obtestarētur, ne religionē tam audaci facinore violaret, omnium monita & preces contempsit, atq; pro nihilo duxit. Quid deinde euenit? Antequā ad aram accederet, lepra subito deformatus est. cùm igitur videret corpus suū Dei iudicio percussum, se repētē domum proripuit, & in intimis ædibus inclusit; neque se pōst illū diem in conspectū populi dare, aut regnum administrare potuit. Hoc igitur & alijs eiusmodi iudicijs diuina seueritate cōstitutis, perterriti Principes qui pietatē vnicè coluerunt, nō modò ne Deum offenderent, sese ab sacerdotū officio & curatione remouerūt: sed ita illos venerati sunt, vt eorum etiā sanctiones, interdicta, decreta, summa quadam religione obseruāda cēserēt. nec enim medio-
crem religionē in ea moderatione qua se illis submittebant sitam esse statuebant. ea ratione Cōstan-
tinus Magnus iudiciū de sacerdotibus facere noluit:

sed

sed illorum semper iussis in ijs rebus quæ ad religionem pertinebant obtemperavit. eadem ratione permotus etiam Theodosius Magnus Ambrosij sententiæ paruit, qua illum ab ingressu templi, & à sacrorum communionem prohibuit. neque vir sanctissimus Innocentius idem exemplum sequi dubitavit, cum Arcadio ingressu templi, & sacris omnibus interdixit. Multa possem exempla eiusmodi commemorare, quibus intelligeremus multis in locis Pontificum autoritate Regum licentiam immodicam fuisse compressam; quòd fieri minimè potuisset, si illis cum rerum humanarum administratione, diuinarum etiam curationem usurpare licuisset. cum verò summa potentia ne omnia insolenter & temerè peruertat, freno quodam moderationis coercèda sit, nihil certè salutaris poterit excogitari ea religione qua Principes Põtificibus obsequuntur. aliter enim necesse erit sacra pphanis commisceri, diuina & humana iura perturbari, inexpiables religiones induci, numinis offensionè cū peste atq; pnicie Reip. cõcitari: quòd vtinã tã multis nostræ memoriæ exèplis non fuisset valdè comprobatũ. vidimus enim in his locis vbi Principes vel avaritia stimulati, vel ambitione cæci, Pontificum iura neglexerunt, neq; dubitauerunt sacra oia ad suum compendiũ & quæstũ reuocare, diuinaq; iura potestate sua cõplecti, graues pœnas esse seditionibus, & cœdibus,

cœdibus, & insidijs, & imperij contemptu, & quo-
 rundam etiam principum interitu, & rerum omniũ
 perturbatione eorum temeritati & amentiaẽ perso-
 lutas. Quamuis autem id etiam Sacerdotum pec-
 catis acciderit, ij tamen qui sacerdotij statum affli-
 gunt, nefario crimine liberari nõ possunt. nec enim
 tam in cuiuslibet vitã atque mores, quàm in totius
 ordinis sanctitatem respicere debuissent. accedit,
 quòd illi non tam sacerdotũ flagitijs offensi, quàm
 spe prædæ ingentis excitati sacra omnia prophana
 reddiderunt. quamuis igitur summus ille Iudex,
 eorum operis qui sunt infesti sacerdotibus, ad sa-
 cerdotum pœnam vtatur; illi tamen qui eos ve-
 xant, pœnas sacrilegio debitas vitare non possunt,
 quas iam aliqua ex parte in hac vita inopia & ege-
 state pendere incipiunt. quo enim plura diripiunt,
 eò maiore rerum inopia torquentur. Diuino autẽ
 iudicio fit, vt non solum fontes puniantur: sed tor-
 tores etiam acerbissime erucientur. timendũ igitur
 illis est, qui se tam nefaria præda contaminant, ne
 tanto grauiora supplicia luant, quam sacerdotes
 ipsi: quanto grauius est, sacra & diuina cõtemnere,
 quam hominum offensionem humano aliquo fla-
 gitio concitare. sed nos ea vulnera quæ sanare non
 possumus, refricare desinamus. Vt autem in propo-
 situm reuertamur, id sane constat nec amplitudinẽ
 imperij, nec Reip. gerendæ rationem, nec periculi
 quod

quod ex Regis immoderatione nasci potest magnitudinem, neque legis diuinæ sanctitatem pati atque tolerare posse, vt Rex sacerdotij munus usurpet. vbi autem id acciderit valdè metuendum est, ne exitiū atque vastitas rebus cōmunibus inferatur. Regis igitur religio sit, sacerdotis autoritatē & sententiam in ijs quæ ad religionem pertinent reuereri, non per se res diuinas administrare. Quid deinde? Regis officium esse dicemus, benè, ornatè, & appositè ad persuadendum dicere? si ita est, non patiar vllō modo esse aliquem in Rep. qui illum dicendi artificio superet. volo enim vt Rex sit sui muneris gerendi gloria præstantissimus. Opus igitur est, vt in vita nihil aliud agat: sed omnem curā & industriam in dicendi meditatione consumat. Quomodo igitur Reip. negotia quæ sunt innumera sustinebit? quando tam multa quæ sunt illi diligenter administranda conficiet? qua tandem ratione armis atque virtute periculum à Rep. propulsabit? Præterea illius vox & oratio ad omnium ciuium aures peruenire non potest: at regis prouidentia ad longinquas etiam nationes, quæ illius imperio continentur, conferenda est. augebit quidem Regis dignitatem oratio, si verbis pressa, & sententijs grauis extiterit, & multum à sophistarum lenocinijs & intempestiua verborum festiuitate remota: si verò redundans fuerit, & puerili quodam

7
 dam studio nimis elaborata, maieſtatem illius im-
 minuet. non eſt enim Regi ex vocis claritate, ſed ex
 vitæ ſplendore dignitas & gloria quærenda. Scite
 quidem Demotheſenes, cùm enim ſimul cum
 Æſchine & Philocrate ad Philippum legatus fuiſ-
 ſet, & illi Philippum egregiè laudarent, quòd mul-
 tum dicendi artificio valeret, quòd forma & ſpe-
 cie decorus eſſet, & quòd eſſet feſtius conuiuator,
 & plurimum vini ſane iucundè biberet: prima
 (inquit Demotheſenes) laus Sophiſtarum eſt, ſecũ-
 da mulierum, tertia in ſpongiam quadrat; nullam
 igitur in iſtis laudibus quæ propria ſit Regis agno-
 ſco. Hac quidem Demotheſenis ſententia certè con-
 ſtat, Regis officium non eſſe in ſumma orationis
 copia & vbertate, & nimis elaborata dicendi cõcin-
 nitate & artificio conſtitutũ. Præterea oratoris pro-
 prium eſt aptè ad perſuadendum dicere; Regis ve-
 rò ea quæ ſunt oratione perſuadenda ſapinter ani-
 maduertere. non eſt igitur Regis officium ornate
 & amplè diſſerere: ſed quòd eſt longè præſtantius
 oratori leges imponere. dicendi namque facultas,
 ſi non fuerit lege definita, non mediocrem perni-
 ciam Reipub. importare poterit. Regis autem offi-
 cium eſt modum præſcribere, quo nulla ars perni-
 ciam afferre poſſit: ſed omnes ſalutares ſint, & quo
 ars eſt amplior & clarior eò diligentius illam mode-
 rari, ne communibus rebus officiat. opus eſt igitur
 vt ora-

vtoratori legem præscribat, modum constituat, & materiam definiat; ne quicquam tractare audeat, quod non ad vtilitatem publicam conferatur. nihil est enim dicendi licentia & impunitate funestius; non est igitur dicendi facultas regia disciplina: sed regis moderationi subiecta. Quid igitur? Imperatoris officium illi vt proprium munus assignabimus? Ne id quidem. Imperator enim belli administrandi tantum disciplinam tenet: præscribere autem quo iure, aut quando, aut cum quibus bellum gerendum sit, ad Regis officium spectat. nec enim semper vtile & honestum est bellum mouere; sunt enim multa bella inutilia, multa nefaria & iniusta, quæ tamen militares homines ardentibus gloriæ cupiditate nimis inconsideratè suscipiunt. sunt igitur isti regio imperio & disciplina coercendi, ne Rempub. sine causa sollicitent, in extremumque discrimen salutis inducant. bellum enim ad pacem referendum est, non honesta pax diri & exitiosi belli cupiditate perturbanda. Nec enim Regi propositum est, vt gloriæ popularis causa Rēp. in summum discrimen iniiciat: sed vt eam tranquillā reddat, bonisq; omnibus affluentem. non igitur belli causas quærit: sed quantum honestatis ratio patitur elaborat, vt bellorum omnium incēdia restringuat. Rex igitur non imperator est: sed imperatorum rector atq; moderator, illorum opera cum id expedire Reip. cernit

cernit diligenter vtens : & cū rursus bella pernicioſa fore proſpicit , omnem impetum militare ſapientiſſimè coërcens. Nec iudex quidem in cauſis debet eſſe : ſed iudicia dare , & leges cū opus fuerit , atque iura deſcribere . cū enim infinitis prope hominibus imperet , nulla ratione poteſt omnium controuerſias & cauſas cognoſcere. quod ſi eas ſaltem cauſas quas poterit , diiudicare voluerit , dum paucas lites diremerit maiorum litium cauſam dabit. Remp. enim quæ multo maiora interim ab illo , & magis neceſſaria officia requirit , ope ſua nudabit : & ita dum minutis rebus intentus eſt , à grauioribus abducetur , & negligentia ſua quorundam improbitatem & malitiam augebit. Præterea Reip. valdè conducit , vt Rex ab omnibus mirificè diligatur ; at qui iudicat , eorum animos contra quos ſtatuit alienat , & illorum odium in ſe nimis acre ſæpè concitat. non igitur ſapientis Regis erit aut infinito labore ſine magno fructu confici : aut ſummo odio ſine vlla neceſſitate flagrare. Rex igitur iudicare non debet : ſed homines ſapientes , & conſtantes , & integros , & incorruptos deligere , quibus iudicandi munus aſſignet : & eos qui rectè munere ſuo functi fuerint , beneficijs augere , & ornamentis afficere : illos autem qui vel pecunia corrupti , vel cuiuſquam gratia permoti , contra ius & fas cauſas improbis litigatoribus adiudicauerint ,
grauiſſimis

grauissimis pœnis & extrema ignominia plectere. Rex igitur non Iudex est: sed iudicum princeps, iuris vindex, legum custos, iudiciorumque omnium conseruator. Cernitis iam animo quantum sit regium munus? quàm grauem & excellentem personam Rex ipse sustineat? quomodo omnia officia quæ sunt specie admiranda, claritate splendida, fructu salutaria longè multumque superet Regis officium? quid enim admirabilius quàm hominum voluntates dicendo tenere, & eò vnde velis deducere, & quocunque velis impellere, & studio communis vtilitatis & amplissimæ dignitatis incendere? quid clarius & illustrius quàm impetum hostis ferocis & infesti reprimere? bellum maximum profligare? & cum propriæ vitæ periculo patriam à summi periculi peste defendere? quid melius & salutarius quàm lites omnes æquitate summa dirimere? discordiarum semina tollere, & iniustitiæ stirpes amputare? cum hæc omnia magna & ampla sint, videte quantum id erit, quod est multo maius & amplius. quanto maius autem sit Regis officium ex eo colligitur, quòd hæc omnia Regis imperio, virtute, & moderatione continentur. Sed inquires: Quid ergo? nunquam ne Rex ius dicet? nunquam exercitum contra hostes educet? nunquam populum oratione ad officium cohortabitur? Imò sæpè hæc omnia per se vigilanter administrabit.

Summa namque imperandi ratio in eo posita est, ut
 magis exemplo quam verbis eos quibus imperas
 adhorteris. id enim admirationem virtutis efficit;
 amorem summum conciliat; alacritatem incredibi-
 lem addit; ita ut nemo velit imperium principis il-
 lius qui se laboris socium præbet, vlllo modo recu-
 sare. ut enim nemo qui labore premitur, libenter
 optemperat ijs, qui otio, vitæque mollitia deliquere-
 scunt: ita laborum societas & periculorum com-
 munio rectoribus subditos amore deuincit, & ad
 obediendum acriter impellit. Quàm me delectat
 Teleutias Lacædemoniorum dux: ut enim est apud
 Xenophōtem, in summa rerū inopia hac oratione
 milites facilè continuit. Ego (inquit ille) milites
 sine pecunia ad vos aduenio; Deo tamen adiuuante,
 si vos comites meæ diligentia & alacritatis habue-
 ro, perficiam ut omni genere commeatus abunde-
 tis. hoc velim sciatis quandiu vobis impero, non
 minus esse me de vestra omnium salute quam de
 mea sollicitum. mirum fortassè videbitur si dixerò,
 malle me vobis omnia ad victum necessaria quam
 mihi suppetere. Deos tamen omnes obtestans affir-
 mo, multo me malle duos dies sine vlllo cibo tradu-
 cere, quam ut vos vnus diei in ediam toleretis. ostiū
 meum semper apertum est, nec ante hoc tempus,
 neque modò fuit cuiquā ad me aditus interclusus.
 poteritis igitur explorare cognoscere, me tum de-
 mum

mum largius cibis vsurū , cūm vos similiter expleti fueritis : si verò me videtis frigora, & æstus, & vigili-
as tolerare, intelligite esse vobis similiter hæc om-
nia incommoda subeunda . nec enim ideò vos ad
hæc perferenda cohortor, vt mœstia conflictemini:
sed vt ex his laboribus lætum fructum capiatis .
Ciuitas quidem nostra militibus omnium opinio-
ne florens atque beata est. Imperium verò & glo-
riam quam sibi peperit , nō domi per ignauiam de-
sidendo : sed prompto & alacri animo laborando,
& quoties necesse fuit pericula subeundo consecuta
est. & vos quidem ante hac fortes & strenuos fuisse
scio. Date igitur operam vt nunc multo clarius do-
cumentum virtutis vestræ præbeatis, vt omnes nos
simul cum iucunditate labores excipiamus: & cum
iucunditate parta felicitate perfruamur. Hæc quidē
Teleutias, quæ oratio declarat quantus ille vir fue-
rit; nemo enim ex omnibus illius temporis ducibus
milites magis sibi amore cōiunctos habuit, aut ma-
gis imperio illius obsequētes. hoc igitur faciendum
est oibus Regibus qui suos in officio continere vo-
luerint; Princeps enim piger & ignauus frustra alio-
rum industriam requirit: & qui timidus est, frustra
fortium hominum opem & auxiliū implorat. adu-
lari enim & assentari timidis & delicatis Principi-
bus peruulgatum est: pericula verò contemnere; &
labores excipere gratia illorum qui nullum vir-

tutis & industriæ signum dedere rarissimum. ut
 igitur vigilum præfectus in omnes partes sibi com-
 missas excurrit, ut excubias excitet, & industria sua
 magis acres & vigilantes efficiat: ita conuenit Prin-
 cipi in regia vigilia cōstituto, animo semper excuba-
 re, ut custodes a se diuersis in locis positos exemplo
 vigilantia suæ de somno frequenter exsuscitet. atq;
 ut imperator quamuis non miles: sed militū præfe-
 ctus sit, multa tamē sibi militiae munera ut milites
 stimulet, obeunda putat: ita Rex quanquam supra
 omnes honores illius amplitudo collocata sit, opus
 tamen est, ut multis rebus occurrat, & per se multa
 diligenter obeat, ut exemplo suo multos ad officiū
 adhortetur, & omnes admoneat, nullam Reip. par-
 tem esse sua prouidentia & auxilio destitutam. Iu-
 dex quidem non est; sed iudicum rector atque mo-
 derator, quod officiū tueri non potest, nisi aliquādo
 iudicauerit: partim ut iudices exemplo suæ æquita-
 tis incendat: partim ut iudicibus præsit, & de illorū
 vel integritate, vel improbitate cognoscat. nullus
 enim ordo est in Rep. in quē acrius animaduerten-
 dum sit, si in officio deliquerit; sunt enim Iudices
 administri iuris publici, & legum custodes & vin-
 dices: ita ut maxima ex parte tota Reipub. salus
 in eorum fide consistat. intelligant igitur illi potif-
 simum, nec eorum æquitati præmium defuturum,
 neq; iniquitati supplicium. Sapienter enim Solon
 pœna

pœna & præmio salutem Reipu. contineri censuit. mali namque metu pœnæ tardiores ad suscipiendū flagitium fiunt: boni verò multo confidentius & alacrius præmio constituto in studium officij & æquitatis incumbunt. at neque supplicium irrogari, neque præmium vlllo modo constitui potest, vbi non fuerit animaduersum quid quisq; mereatur. non solum igitur vt exemplo suo iudices ad officium adhortetur; sed vt diligentius animaduertat, sint ne Iudices digni per quos tantum munus administrari debeat; vtile est interdum Regem iudicij interesse. Non possum igitur non laudare Lusitanorum Regum morem, qui septimo quoque die se in conuentum Iudicum conferebant, & in maximis & difficilimis causis autoritatem suam interponebant, vt iudices in officio suo constantiores efficerent. hac igitur ratione quamuis potissimum Regis officium non sit, causas cognoscere & iudicare: opus tamen est interdum iudicij præesse; & sæpè summo studio quàm rectè aut flagitiose iudicia fiant, diligenter explorare. Ad hunc autè modum quamuis Rex imperator non sit, necesse tamè est interdū vt imperatoris officium suscipiat. mirū enim est quantū momenti adferat ad victoriā aspectus atque præsentia regis. duces enim multo vigilantius sibi commissum munus efficiunt: milites multo confidentius in hostē inuadunt; & quoduis

periculum audacius aggrediuntur, coram eo prin-
 cipe quem laboris & periculi socium animaduer-
 tunt, & à quo virtutis laudem & præmiũ expectat.
 Tum etiam illud mirum quantum valet ad regij
 muneris perfunctionem, quod in militari labore
 experiundo cognoscunt, quantum debeatur ijs qui
 laborem militiæ Reip. causa perferunt, & vitam
 periculis infinitis obijciunt. nõ patietur enim Rex
 qui arma sumpsit, & acie cum hoste confligit, mili-
 tes ludibrio haberi, eorumque postulata cõtemni,
 & agrestem & incultam fortium hominum sim-
 plicitatem, lautorum hominum dictis exagitari.
 quo quidem malo quid iniquius & periculosius
 esse potest? vt enim qui canum custodia gregem
 nudat, gregem lupis dissipandum atque lanien-
 dum tradit: ita qui milites iniurijs expellit & eij-
 cit, Rempub. hostibus prodit, & omni crudeli-
 tate dilacerat. Sic etiam quamuis Rex non omne
 studium ad bene dicendum conferat, mirum ta-
 men est quantæ Reipub. tempestates sedari, &
 quanto studio ciuium animi ad patriæ defensio-
 nem excitari Regis oratione valeant. homines præ-
 terea qui sub Rege viuunt, molestissimè ferunt si-
 bi per internuncios cùm ille præsens est, volunta-
 tem illius aperiri. putant enim aditum sibi ad
 Regis gratiam minimè patere, improbitate eorum
 qui laboribus alienis ad opes suas amplificandas
 abutun-

abutuntur. Conuenit autem Regibus qui se caros
 vniuersis esse student, faciles aditus habere, multa
 signa benignitatis ostendere, homines nominatim
 appellare, dare signa lætitiæ cùm eos in felicitate
 versari vident, præferre mœstiam, cùm incommo-
 dis vexatos animaduertunt: sibi potissimùm bene-
 ficiorum gratiam reseruare. hoc autem assequen-
 tur, si non existimauerint esse regium omnes à suo
 aditu & congressu arcere, qui non fuerint nobilif-
 simi, aut illis gratia & familiaritate coniunctissimi;
 etsi non infantia regiam grauitatem contineri pu-
 tauerint. facilitas enim ad amorem allicit, & inui-
 tat; & eloquentia, maxima Regis munera cum il-
 lius amplissima dignitate sustinentur. siue enim
 ad bellum cohortandi ciues sunt, siue ad pacem re-
 ducendi, siue ad ciuilem societatem inuitandi, siue
 à seditione deterrendi: quid Regis oratione vehe-
 mentius, aut ad illius dignitatem aptius excogitari
 potest? Sacerdos quidem Rex non est, sed operam
 dare potest, vt ij sacerdotes fiant, qui doctrina, &
 moribus, & grauitate, & vitæ castimonia, & religio-
 nis exemplo facillimè tantam personam atque di-
 gnitatem sustineant. quòd si sacerdotis est pietatē
 vnicè colere, religionis puritatem omnibus vitæ
 commodis anteferre, diuinam mentem consulere,
 & omnia ad Dei voluntatem administrare, Rex
 quodāmodo sacerdos appellati potest. in hoc tamē

pietas, & sanctimonia Regis maximè perspicitur,
 quòd in religionis institutione sacerdotibus subdi-
 tur, illorumq; sententiam veretur, nec ab illorum
 placitis qui summo sacerdotio funguntur, vnquam
 discedit. Reliquis autem officijs & artibus quam-
 uis Regis officium præcipuum minimè contineri
 dicamus; hoc tamen dicimus, illorum omniū mo-
 derationem, & vim salutarem, ad illius officium
 pertinere. quælibet enim ars ad utilitatem Reipu.
 utiliter inuenta noxia esse poterit, si non fuerit Re-
 gis moderatione gubernata. vt enim architectus
 + omnium fabrorum operis quæ ad ædificium ne-
 cessariæ sunt, sapienter vtitur; aliter enim erit archi-
 tecti nomine indignus: ita Rex cui totius Reip. fa-
 brica commissa est, omnium artificum operas ad
 ipsam Rempub. bene atque sapienter ædificadã
 confert; in eoq; neruos omnes intendit, vt eam sar-
 tam, tectam summo studio cõseruet. Est enim Rex
 vrbium cõditor, ciuium moderator, legum custos,
 & publicæ salutis & incolumitatis architectus. hoc
 igitur illius munus est, vt omnes arẽs siue illustres
 & claræ sint, quas ipse per se dignitatis imminutio-
 ne tractare potest: siue humiles & sordidæ dum
 modo ex illis Resp. aliquod emolumētum capiat,
 sapienter & aptè moderetur, & in Reip. salutem
 dirigat. nulla est igitur ars, nulla disciplina, nullum
 opus quod in illius tutela non sit. id enim quod ab
 illius

illius moderatione relictum aut pestiferum, aut saltem inutile poterat esse: illius moderatione de- uinctum salutare est, & magnam aliquam vtilita- tem continet. Est igitur Rex (vt eodem verbo sæ- pius vtar) publicæ felicitatis atque beatitudinis architectus. Publica autē felicitas, & beatus Reip. status, omnium bonorum ratione & multitudine continetur. Bona autem Academici, & Peripatetici trifariam diuidunt; alia nanq; sunt in animo, qua- lia sunt ingenij acumen, solertia, sagacitas, discipli- næ, virtutes vel illæ quibus ingenium excolitur, vel quibus animus ipse diuinis opibus & ornamentis afficitur: alia verò sunt in corpore quæ vel ad bo- nam valetudinem & firmitatem, vel ad corporis speciem & dignitatem pertinent: alia postremò ex- tra corpus quibus vel vita alitur & sustentatur, vel vitæ cultus & elegantia, & salutis atque dignitatis subsidium continetur. Hoc igitur Regi propositū esse debet, vt Resp. sit opibus florens, & viribus fir- ma, & virtute honesta, & sapientiæ institutis egre- gie constituta. vt igitur à minimis ordiamur, opera illi danda est, vt Resp. locuples & opulenta sit; cū autem multæ rationes rei augendæ sint, nulla tamē est honestior, nulla vberior, nulla communibus re- bus vtilior ea, quæ in agri cultura consistit. reli- quæ enim fraudibus & iniurijs affines plerumque sunt: hæc autem cum iustitia & æquitate cōiuncta.

illæ ad pauciores pertinent: fructibus autem qui ex
 terra funduntur, omnium vitæ sustentatur; & opi-
 bus quæ vel vsura, vel mercatura, vel alia quauis
 eiusmodi sedulitate & industria comparantur, ani-
 mi effœminari solent, & insolenter extoli: at agri-
 cultura & corpus exercet, & modestiæ altrix &
 conseruatrix est. Iam verò cùm bellum motū fue-
 rit, qui vobis fore videntur ad resistendum magis
 parati; ij ne qui vitæ vmbatili & delicatæ se dedi-
 derunt? an qui solibus perusti, & laboribus assiduis
 durari sunt? ij quorum omnis res est in nimis, qui
 facile à loco in locum asportari possunt? an qui non
 alias opes possident, præter eas quas ex agris qui
 loco moueri non possunt, manu quærunt? ij qui
 neque qua hostem aggrediantur, aut qua se in tu-
 tum recipiant planè vidēt? an qui omnes regiones
 agrorū, viarum anfractus, semitarum cōpendia, lu-
 corum exitus notos habent? ad studiū igitur com-
 munis periculi propulsandi, tantū inter bonum co-
 lonum & mercatorē interest, quantū inter indigenā
 & peregrinū: colonus enim terram quæ illi omnia
 ad vitā necessaria largè suppeditat, vt parentē colit;
 & ne ex illius gremio pellatur, queuis pericula auda-
 cius ineunda putat: at mercator cùm varias terras
 peragret, in nulla tāquā in patria atq; naturali sede
 cōsistit. Cur igitur inquires hodie nō ex agris homi-
 nes ad militiā educuntur? Quia similiter alia multa
 olim

olim salubriter instituta, commutata sunt. præterea plerisque in locis ita seruiendi consuetudo rusticorum animos afflixit, ut non possint aliquid de laudis & dignitatis studio cogitare. postremò cum bellum est terris situ disiunctissimis inferendum, nec illi libenter ab agris auelluntur, nec est utile Rebusp. terras aratorum penuria vastari. cum tamè Roma nõ virtute tantum: sed etiã frugalitatis laude florebat; non solum milites: sed etiam Consules & Dictatores ab agris accersebantur. Sed quoniã ita more receptum est, illis longinquæ saltè militiæ vacatione concedamus, dummodo fateamur, vix ullum genus hominum esse cui magis obligati simus. illi fruges exarant, quibus alimur; illi pecora nutriunt, quæ nõ solùm cibum nobis: sed vestitum etiam præbent; ex agris bene cultis oleum, & vinum, & varios fructus qui nõ modo ad necessarium victum: sed etiam ad naturæ delicias referuntur excipimus. Quid autè de voluptate quæ percipitur ex rustica dicendum est? quid enim nitidis collibus, frondosis vallibus, cultissimis agris, deis memoribus vel ad aspectum venustius, vel ad curarum requiem & molestiarum omnium obliuionem salutaris? quid hortis, pomarijs, vinetis & oliuetis, vel ad fructum melius, vel ad speciem præclarius, vel ad usum vitæ iucundius? Quod si mores hominum nõ fuissent ad molliem lapsi, neque tanta pecuniæ cupiditas in animos inuasisset, idem certè honor qui olim habebatur huic rusticæ